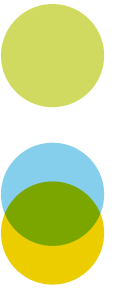

Nulmeting Regio Deal Parkstad Limburg

Structurele monitoring Regio Deal Parkstad Limburg

Colofon

© Neimed, Sociaal-Economisch Kenniscentrum

De inhoud van dit rapport komt voort uit: Hooijen, I., Ročak, M., Schrijver, I. & Stoffers, J. (2021). Regio Deal Parkstad Limburg. Een onderzoek voor de Regio Deal in Parkstad Limburg. Heerlen: Neimed. Niets uit deze uitgave mag op enige manier worden verveelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Auteurs

dr. Maja Ročak, dr. Inge Hooijen, drs. Ilse Schrijver, prof. dr. Jol Stoffers

Uitgave september 2021

Neimed

Valkenburgerweg 177 6419 AT Heerlen

Email: maja.rocak@neimed.nl

Heerlen: Neimed

Management samenvatting

**Een duurzame
ontworsteling uit een
gemarginaliseerde
positie lijkt zonder
langdurige onder-
steuning nagenoeg
onmogelijk**

De regio Parkstad Limburg heeft te maken met een complexe, meervoudige opgave in de vorm van achterstanden in de sociaal fysieke leefbaarheid, ruimtelijke- en sociaal-economische structuur. Vergelijken we Limburg met de rest van Nederland, dan zijn er grote verschillen zichtbaar.

Zoomen we in op Parkstad Limburg, dan zijn armoede, ongezondheid, werkloosheid, leegstand en onveiligheid in diverse buurten en wijken aan de orde van de dag. Dit heeft negatieve invloed op de brede welvaart in de regio. De problematiek en de achterstand ten opzichte van het gemiddelde van Limburg en de rest van Nederland is groot en wordt overgedragen van generatie op generatie. Een duurzame ontworsteling uit de hele gemarginaliseerde positie lijkt zonder langdurige ondersteuning nagenoeg onmogelijk, mede door de intergenerationele mobiliteit van armoede, opleidingsniveau, gezondheid en werkloosheid.

In 2021 groeit 1 op de tien kinderen in Parkstad Limburg op in armoede. Het aandeel huishoudens op of onder het sociaal minimum is in verschillende wijken tot 2,5 keer zo hoog als in de rest van Nederland, de bruto arbeidsparticipatie is laag. Het leven in armoede heeft gevolgen voor veel aspecten van het leven, zoals een verminderde psychische en fysieke gezondheid en maatschappelijke uitsluiting. Ook voortijdig schoolverlaten van de kinderen in het gezin, beperkte opvoedvaardigheden en alleenstaand ouderschap zijn gevolgen van armoede. Naast armoede kampt Parkstad Limburg met een forse gezondheidsachterstand ten opzichte van Limburg en Nederland: ruim vier op de tien inwoners van Parkstad Limburg heeft een of meer langdurige ziektes of aandoeningen, en bijna twee op de tien inwoners kampt met overgewicht. Vier op de tien inwoners van Parkstad Limburg heeft een laag opleidingsniveau (mbo2 niveau of lager). Ook is het percentage voortijdig schoolverlaters hoger dan het landelijk gemiddelde en neemt het aantal jongeren zonder baan, opleiding of training (NEET, Not in Education, Employment and Training) in Parkstad Limburg toe, waar dit aantal in de rest van Nederland daalt.

Tevens wordt de brede welvaart binnen Parkstad Limburg negatief beïnvloedt door toenemende criminaliteit en ondermijning. Veiligheid is allang geen vanzelfsprekendheid meer in Parkstad Limburg. Niet alleen druggerelateerde criminaliteit is een probleem, ook komen gewelds- en seksuele misdrijven gemiddeld meer voor dan in de rest van Nederland.

Naast toenemende criminaliteit, ondermijning, armoede en gezondheidsachterstand, staat de leefbaarheid in Parkstad Limburg ook onder druk door toenemende leegstand, zowel van woningen als van winkelpanden, en het incurante woningbezit in het particuliere segment. Méér dan de helft van de koopwoningen in Parkstad Limburg heeft een waarde beneden €170.000, en bewoners hebben regelmatig onvoldoende middelen om hun woning goed te onderhouden, waardoor de leefbaarheid in de wijk verder afneemt.

Uit de nulmeting komt naar voren dat Parkstad Limburg voor grote uitdagingen staat om de achterstanden als het gaat om brede welvaart in te lopen. Structureel monitoren van de ontwikkelingen in Parkstad Limburg is een belangrijk onderdeel van het bereiken van de Regio Deal ambities.

Inhoudsopgave

1.	INLEIDING EN LEESWIJZER	5
	Doelstelling en scope	5
1.1	Werkwijze	6
	Operationalisering indicatoren	6
1.2	Leeswijzer	7
2.	BREDE WELVAART	8
3.	STAND VAN ZAKEN	10
3.1	Inleiding	10
3.2	Sociaal-economische structuurversterking	10
3.2.1	Armoede	11
	Samenhang met andere thema's	11
	Beleidsadvies	12
3.2.2	Gezondheid	13
	Samenhang met andere thema's	13
	Beleidsadvies	14
3.2.2	Onderwijs en Arbeidsmarkt	15
	Samenhang met andere thema's	17
	Beleidsaanbevelingen	18
3.3	Woningaanbod en leefbaarheid	19
	Samenhang met andere thema's	22
	Beleidsadvies	22
3.4	Veiligheid	23
	Samenhang met andere thema's	25
	Beleidsadvies	25
3.5	Voorzieningenniveau en ondernemerschap	25
	Samenhang met andere thema's	26
	Beleidsadvies	26
3.6	Centrumfunctie Heerlen	27
3.7	Grensoverschrijdende samenwerking	28
	Samenhang met andere thema's	29
	Beleidsadvies	29
4.	CONCLUSIE	31
	LITERATUURLIJST	33
	BIJLAGEN	39
Bijlage 1:	Het consortium monitoring Regio Deal Parkstad Limburg	39
Bijlage 2:	Overzicht deelnemers expertinterviews, focusgroepen en discussiegroepen	40
Bijlage 3:	Achtergrondinformatie Stadsregio Parkstad Limburg	42

1. Inleiding en leeswijzer

De rijksoverheid heeft in de laatste kabinetsperiode (2018-2021) budget vrijgemaakt om de brede welvaart regionaal te bevorderen: de Regio Deals (Raspe et al., 2019). Kenmerkend aan de Regio Deals is de integrale aanpak van regionale opgaven (Rijksoverheid, 2019). Binnen de Regio Deal Parkstad Limburg hebben diverse partijen, waaronder Provincie Limburg, Stadsregio Parkstad Limburg, regionale kennisinstellingen en bedrijven, de handen ineen geslagen om van Parkstad Limburg een duurzame, vitale en levenskrachtige regio te maken (Planbureau voor de Leefomgeving, z.d.). Hierbij wordt gewerkt langs twee hoofdlijnen om de achterstand van de regio ten opzichte van het gemiddelde van de provincie Limburg en de rest van Nederland in te lopen. Deze hoofdlijnen zijn 1) sociaal fysieke leefbaarheid en 2) ruimtelijke en sociaal-economische structuur. Daarbij wordt de nadruk gelegd op de zes pijlers onder deze hoofdlijnen, die met name in de meest kwetsbare wijken van de regio worden ingezet (Rijksoverheid, 2019) om de brede welvaart te vergroten. Deze pijlers zijn:

1. sociaal-economische structuurversterking (het aanpakken van onderwijsachterstanden, gezondheidsrisico's, en het verbeteren van het perspectief op werk voor kwetsbare groepen);
2. het toekomstbestendig maken, het verbeteren en het verduurzamen van het woningaanbod en een betere leefbaarheid;
3. meer veiligheid;
4. het realiseren van een kwalitatief hoog voorzieningenniveau en nieuw ondernemerschap;
5. het versterken van de regionale centrumfunctie van Heerlen;
6. het versterken van 'einen gemeinsamen Wirtschaftsraum' met Duitse partners (grensoverschrijdende samenwerking).

Net als bij de andere Regio Deals zijn er ook bij Regio Deal Parkstad Limburg afspraken gemaakt over de monitoring en evaluatie. In Limburg is Neimed, Sociaal-Economisch Kenniscentrum, het instituut dat de onafhankelijke, op maat en op de regionale problematiek toegespitste monitoring en evaluatie voor zijn rekening neemt. Neimed is het samenwerkingsverband van de drie Limburgse kennisinstellingen Open Universiteit, Maastricht University en Zuyd Hogeschool. De werkwijze borgt een regionale verankering van kennisverwerving en -disseminatie. Voor het verkrijgen van de kwantitatieve secundaire data werkt Neimed samen met RIGO Research en Advies.

Doelstelling en scope

De voorliggende nulmeting is het start- en ijkpunt voor de structurele monitoring van de Regio Deal Parkstad Limburg door Neimed. De doelstelling van deze nulmeting is duiding te geven aan de achterstandspositie en opgaven van Parkstad Limburg ten opzichte van het Limburgse en Nederlandse gemiddelde. Hierbij ligt, op verzoek van Parkstad Limburg, de focus op een verdieping binnen het thema sociaal-economische structuurversterking. Deze nulmeting biedt regionale beleidsmakers, bestuurders en partners in de regio handvatten om interventies, programma- en projectplannen in Parkstad Limburg te ontwikkelen en/of bij te sturen in het kader van de Regio Deal. Hierbij dient in gedachten te worden gehouden dat de impact van de

Regio Deal niet is los te zien van de regio waarin Regio Deal Parkstad Limburg wordt uitgevoerd. De contextuele factoren binnen de stadsregio Parkstad Limburg zijn van invloed op de resultaten, waardoor verbanden tussen inspanning en resultaat niet eenduidig zijn vast te stellen, noch de opgedane inzichten 'zo maar' te kopiëren zijn naar andere regio's. Naast de regionale contextuele factoren zijn ook externe factoren, zoals macro-economische ontwikkelingen, van invloed op de uiteindelijk gerealiseerde brede welvaart. Desondanks wordt in de structurele monitoring getracht middels kwalitatieve duiding van de kwantitatieve secundaire data de verbanden tussen inspanning en resultaat zo plausibel mogelijk te maken. De nulmeting is tevens een referentiepunt voor de structurele periodieke kwalitatieve en kwantitatieve monitoring en evaluatie van de voorgenomen ambities binnen de Regio Deal Parkstad Limburg.

1.1 Werkwijze

Om de onderwerpen van de zes pijlers beter te begrijpen en te duiden, heeft Neimed allereerst kennisgenomen van relevante wetenschappelijke literatuur en beleidstheorie en gangbare beleidspraktijk. Deze kennis is verzameld door de onderzoekers zelf. Daarnaast is ook de door de geïnterviewde experts aangedragen literatuur bestudeerd.

RIGO Research en Advies heeft vervolgens voor vijf van de zes pijlers binnen de Regio Deal Parkstad Limburg op basis van secundaire data van onder andere het CBS en de Nederlandse planbureaus indicatoren kwantitatief in beeld gebracht¹. Dit zowel op het wijkniveau als het niveau van gemeenten binnen Parkstad, Parkstad Limburg, de provincie en Nederland. Deze verschillende niveaus zijn van belang, omdat wijken zeer negatief kunnen scoren op indicatoren zoals armoede en arbeidsparticipatie, terwijl op gemiddelden van gemeenten of Parkstad Limburg deze achterstandsposities minder waarneembaar zijn.

Neimed heeft de bij elkaar gebrachte data nader geduid middels twaalf expertinterviews en twee focusgroepen². De expertinterviews en focusgroepen zijn volledig getranscribeerd en geanalyseerd. Het doel van het kwalitatief onderzoek was het regionaal duiden van de vooraf geselecteerde indicatoren, het aanbrengen van een prioritering en eventueel toevoegen van indicatoren die volgens de experts essentieel zijn als het gaat om de brede welvaart in Parkstad Limburg.

De opbrengst van het kwalitatief onderzoek voor wat betreft de verdieping op het thema SES is vervolgens bediscussieerd met een afvaardiging van de ambtelijke werkgroep SES. De ambtelijke werkgroep SES bestaat uit verschillende stakeholders (onderzoek, beleid, praktijk), zoals de GGD Zuid-Limburg, Vista College, SVOPL, Provincie Limburg en ambtelijke collega's van de Parkstad-gemeenten. Er is gekozen voor deze werkwijze, omdat het bespreken van het denkkader samen met alle betrokken partijen kan bijdragen aan de onderlinge samenwerking en aan de ontwikkeling van een gedeeld beeld over de ambitie en de passende aanpak in de regio. Begrip voor ieders positie, belangen en werkwijzen en duidelijkheid over elkaars rol en inzet in het (beleids) proces bevordert ook de effectiviteit van het beleid (Weterings & Verwoerd, 2020).

¹ Zie <https://transformatieparkstad.nl/>

² Voor een overzicht van de deelnemers, zie bijlage 2

Operationalisering indicatoren

Bij het operationaliseren van de indicatoren is uitgegaan van reeds beschikbare recente informatie, zodat er zo weinig mogelijk tijd verloren is gegaan aan het verzamelen van nieuwe, additionele kwantitatieve data. Neimed heeft de eerste set indicatoren voorgelegd aan experts tijdens de interviews en focusgroepen met als doel deze regionaal te duiden en regionale kleur te geven. Ook zijn ze besproken in de discussie met een afvaardiging van de SES-werkgroep. Dit leidde tot enkele voorstellen voor wijzigingen van de indicatoren. De voorstellen zijn in hoofdstuk 3 en de conclusie terug te vinden. Door het opstellen van regionale monitoring 'op maat', is er niet alleen meer draagvlak voor de uitkomsten, maar is er tevens een optimale koppeling met beleidsdoelen.

De criteria op basis waarvan de indicatoren met betrekking tot de zes pijlers van de Regio Deal die zijn opgenomen in deze nulmeting, zijn:

- De mate waarin de indicatoren daadwerkelijk relevante informatie over de stand van zaken met betrekking tot de specifieke pijler geven.
- De beschikbaarheid van data op meerdere geografische niveaus (buurt/wijk/gemeente/regio/provincie/landelijk), zodat een vergelijking op het gewenste niveau mogelijk is.
- De actualiteit en betrouwbaarheid van de data: om te kunnen monitoren is het essentieel dat de data regelmatig, bij voorkeur jaarlijks, bijgewerkt wordt, zodat de voortgang daadwerkelijk inzichtelijk wordt. Ook is zicht op de wijze van verzameling essentieel.

1.2 Leeswijzer

In hoofdstuk twee wordt eerst ingegaan op brede welvaart en de zes thema's die hierbij in Parkstad Limburg centraal staan. Hoofdstuk drie geeft de huidige stand van zaken voor deze thema's weer. Per thema worden enkele beleidsaanbevelingen geformuleerd. In hoofdstuk vier worden de conclusies weergegeven.

2. Brede Welvaart

Limburg staat voor een enorme uitdaging m.b.t. de brede welvaart

---

In Nederland neemt de ongelijkheid tussen regio's sinds 1995 toe; de laatste decennia verdubbelde de Nederlandse regionale ongelijkheidscoëfficiënt (Butkus et al., 2018). Vergelijken we Limburg met de rest van Nederland, dan zijn er vele verschillen zichtbaar. Zo is het besteedbaar inkomen van Limburgers in vergelijking met andere regio's laag te noemen (Dashboard Limburg, 2020), en daalt het aantal inwoners in veel gebieden in Limburg door een dalend geboortecijfer en een hoger vertrekcijfer dan vestigingscijfer, terwijl de totale bevolking van Nederland stijgt (Arbeidsmarktinzicht, 2020). In heel Limburg, en met name Zuid-Limburg, blijkt een achterstand in (arbeids-)participatie, onderwijs, gezondheid, opvoeding en sociaal kapitaal ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde (Jansen & Meesters, 2018). De gezondheidsachterstand in Limburg lijkt vooral een vraagstuk te zijn van sociaal-economische en sociaal-culturele aard (Jansen & Meesters, 2018). Kortom, de regio staat voor een enorme uitdaging.

Zoomen we in op Parkstad Limburg, dan zijn armoede, ongezondheid, werkloosheid, leegstand en onveiligheid aan de orde van de dag in diverse buurten en wijken. De problematiek en de achterstand ten opzichte van het gemiddelde van Limburg en de rest van Nederland is groot en wordt overgedragen van generatie op generatie. De ambitie voor Parkstad Limburg is om een duurzame, vitale en levenskrachtige regio te realiseren en om de achterstandspositie van de regio ten opzichte van het gemiddelde van de provincie Limburg en Nederland in te lopen. Parkstad Limburg en haar stakeholders hebben al veel in gang gezet bij de aanpak van sociaal-economische vraagstukken, de samenstelling van het woningbestand, de energietransitie en leegstand van winkels. De Regio Deal bouwt daarop voort.

Door middel van de Regio Deal werken het Rijk, Stadsregio Parkstad Limburg, provincie Limburg, gemeenten, bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties intensief samen om een extra impuls te geven aan de sociaal-fysieke leefbaarheid en ruimtelijke en sociaal-economische structuur in de regio.

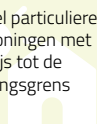
Om de voortgang van de Regio Deal Parkstad Limburg in beeld te brengen en te bepalen hoe Parkstad Limburg er voor staat, is, net als bij andere Regio Deals, brede welvaart als uitgangspunt gekozen. Brede welvaart geeft een indicatie van de kwaliteit van leven, waarbij de bredere maatschappelijke effecten in ogenschouw worden genomen (Aalders et al., 2021). Het betreft de daadwerkelijke en ervaren kwaliteit van leven in het hier en nu, elders en later. Brede welvaart omvat diverse thema's zoals de kwaliteit van het eigen leven, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, veiligheid, milieu en materiële welvaart (Schrijver et al., 2021). Brede welvaart ontstaat daar waar mensen vorm geven aan hun leven, en hun directe omgeving invloed uitoefent op hun keuzes. Dit maakt dat brede welvaart op regionaal niveau betekenis krijgt.

Dit is dan ook de reden dat Neimed in samenspraak met RIGO en de betrokken regionale partners in het kader van en lijn met de Regio Deal zes thema's heeft vastgesteld om te monitoren: armoede; gezondheid; onderwijs en arbeidsmarkt; woningaanbod en leefbaarheid; veiligheid; voorzieningenniveau en ondernemerschap - met binnen die laatste categorie specifieke aandacht voor de centrumfunctie van Heerlen. De zes thema's worden door regionale stakeholders gezien als de grootste uitdagingen voor Parkstad Limburg als het gaat om brede

welvaart, waarbij de eerste drie, respectievelijk armoede, gezondheid, onderwijs en arbeidsmarkt, onderdeel uitmaken van de sociaal-economische structuurversterking.

Door op deze wijze te werken, is er een breed draagvlak voor de uitkomsten van de metingen. In totaal zijn er in eerste instantie zesentwintig indicatoren geïdentificeerd voor zes thema's, die hieronder worden weergegeven. Twaalf indicatoren hebben betrekking op de sociaal-economische structuurversterking, de overige veertien op de andere drie thema's. Er zijn niet van elk thema evenveel indicatoren, vanwege de eis dat data beschikbaar moeten zijn en moeten voldoen aan de eisen die in de paragraaf 'operationalisering indicatoren' weergegeven zijn. Het aantal indicatoren zegt daarmee dus niets over het belang van het thema. Elk thema wordt van gelijkwaardig belang geacht als het gaat om het monitoren van de brede welvaart in Parkstad Limburg. In het volgende hoofdstuk staan de data vermeld, alsook de regionale duiding die eraan gegeven is door de experts.

Tabel 1
Indicatoren per thema

SOCIAAL-ECONOMISCHE STRUCTUURVERSTERKING					
ARMOEDE	GEZONDHEID	ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT	WONINGAANBOD EN LEEFBAARHEID	VEILIGHEID	VOORZIENINGEN-NIVEAU EN ONDERNEMERSCHAP
Aandeel huishoudens rond of onder sociaal minimum	Aandeel goede of zeer goede ervaren gezondheid	Aandeel laag opgeleid van werkzame beroepsbevolking	Woningvoorraad naar eigendom	Aantal geregistreerde drugs misdrijven per 10.000 inwoners	Kwetsbaarheid aandeel winkels (zeer hoog)
Aandeel personen met bijstandsuitkering	Aandeel personen met een of meerdere langdurige ziekte(s) of aandoening(en)	Aandeel leerlingen op 5 havo/vwo en 6 vwo	Gemiddelde woningwaarde	Aantal geregistreerde gewelds- en seksuele misdrijven per 1000 inwoners	Kwetsbaarheid aandeel winkelvloeroppervlak
Aandeel personen met AO-uitkering	Aandeel personen dat voldoet aan de beweegrichtlijn	Aandeel vroegtijdig schoolverlaters	Aandeel woningen met bouwjaar vanaf 2000	Aantal verdachten van misdrijven per 10.000 inwoners	
Aandeel personen met WW-uitkering		Laaggeletterden 16-65 jaar (%)	Aandeel leegstaande woningen	Aantal geregistreerde vermogensmisdrijven per 1000 inwoners	
		Werkloosheidspercentage	Aandeel koopwoningen onder de €170.000 Netto woonquote		
			Aandeel corporatiewoningen met huurprijs tot de aftoppingsgrens		
			Aandeel particuliere huurwoningen met huurprijs tot de aftoppingsgrens		

Voor de versterking van de centrumfunctie van Heerlen zijn geen aparte indicatoren geformuleerd. De verwachting is dat het effect van deze versterking in de andere zes hoofdthema's zichtbaar wordt. Ook voor grensoverschrijdende samenwerking zijn nog geen kwantitatieve indicatoren geïdentificeerd. In de voorliggende nulmeting is dit thema derhalve enkel kwalitatief in kaart gebracht.

3. Stand van zaken

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op de drie thema's die tezamen het programma sociaal-economische structuurversterking (SES) vormen, respectievelijk armoede, gezondheid, onderwijs en arbeidsmarkt. Daarna komen de overige thema's aan bod: woningaanbod en leefbaarheid, veiligheid, voorzieningenniveau en ondernemerschap, centrumfunctie Heerlen. Om alle pijlers van de Regio Deal aan bod te laten komen, wordt ook grensoverschrijdend samenwerken besproken.

Bij iedere paragraaf wordt het thema geïntroduceerd met een tabel waarin de belangrijkste indicatoren kwantitatief weergegeven worden. Vervolgens worden deze indicatoren geduid op grond van resultaten uit het kwalitatieve onderzoek (expertinterviews en focusgroepen). Tenslotte wordt er ingegaan op de samenhang met andere thema's, en volgen er adviezen voor beleidsimplicaties. De adviezen zijn tot stand gekomen op basis van literatuurstudie, expertinterviews en focusgroepen met experts.

3.2 Sociaal-economische structuurversterking

De sociaal-economische structuurversterking wordt gemonitord op een drietal thema's. Deze thema's zijn respectievelijk armoede; gezondheid; onderwijs en arbeidsmarkt.

3.2.1 Armoede

Tabel 2

Score op de indicatoren behorende bij het thema 'armoede'

THEMA	INDICATOR	JAAR NULMETING	BRON	MEEST NEGATIEVE SCORE IN PARKSTAD LIMBURG	GEMIDDELDE PARKSTAD LIMBURG	GEMIDDELDE PROVINCIE LIMBURG	GEMIDDELDE NEDERLAND
Armoede	Aandeel huishoudens rond of onder sociaal minimum	2018	CBS	11%	8,4%	7,1%	7,1%
Armoede	Aandeel personen met een uitkering	2019	CBS	23,4%	20%	15,4%	12,4%
Armoede	Aandeel personen met bijstandsuitkering	2019	CBS	X	X	X	X
Armoede	Aandeel personen met AO-uitkering	2019	CBS	X	X	X	X
Armoede	Aandeel personen met WW-uitkering	2019	CBS	X	X	X	X

Noot: bron transformatieparkstad.nl

Het aandeel huishoudens rond of onder het sociaal minimum in heel Limburg is vergelijkbaar met de rest van Nederland. Echter, binnen Parkstad Limburg, waar het aandeel hoger ligt dan in de rest van Limburg, bestaan grote verschillen tussen gemeenten en binnen gemeenten. Zo is rondkomen met een sociaal minimum in buurten zoals Weggebekker (33%) Hoensbroek-Centrum (19%), Passart (18%), Zeswegen (19%), Meezenbroek (18%) meer regel dan uitzondering. In deze

---

Opgroeien in armoede is voor veel personen en huishoudens in Parkstad Limburg aan de orde van de dag

---

buurten ligt het aandeel huishoudens dat rond moet komen op of onder het sociaal minimum 2,5 keer zo hoog als het landelijk gemiddelde. In 15% van de buurten van het stedelijk deel van Parkstad ligt het aandeel huishoudens op of onder het sociaal minimum minstens twee keer zo hoog als het landelijk gemiddelde.

Het aandeel personen dat een uitkering ontvangt, is in Parkstad Limburg fors hoger (20%) dan het landelijke (12,4%) en provinciale gemiddelde (15,4%). In de gemeente Heerlen leeft zelfs een kwart van de bevolking van een uitkering (zie tabel 2).

Hoewel bekend is welk aandeel personen een uitkering ontvangt, is niet precies bekend hoe dit aandeel verdeeld is over de verschillende soorten uitkeringen. Uit het kwalitatief onderzoek komt naar voren dat de indicatoren rondom uitkeringen geen compleet beeld geven van de financiële situatie. Zo blijkt een derde van de totale groep arme volwassenen in Nederland niet afhankelijk te zijn van een uitkering, maar een baan te hebben (Hoff et al., 2019). Hoff et al. (2019) definiëren armoede als te weinig financiële mogelijkheden hebben voor de minimaal noodzakelijke goederen en voorzieningen, zoals voeding en een goede woning.

De geïnterviewde experts zien daarom vooral het enorm hoge aandeel huishoudens rond of onder het sociaal minimum als belangrijk signaal: *“ik vind het eigenlijk niet zo belangrijk welke reden ze hebben om op een minimum te zitten, maar wel belangrijk is het feit dat ze op het minimum zitten.”* Het is enorm moeilijk om je te ontworstelen aan armoede. De focus zou daarom volgens de geïnterviewde experts gericht moeten zijn op de duurzame ontworsteling uit de hele gemarginaliseerde positie, en niet op het verminderen van het aandeel personen in een specifieke uitkering.

De geïnterviewde experts zijn daarnaast van mening dat armoede een huishoudensproblematiek is, die beïnvloed wordt door intergenerationele mobiliteit: het inkomensniveau wordt doorgegeven van generatie op generatie (Büchner et al., 2012; Jansen & Kuppens, 2015). Onderzoek bevestigt dat de sociaal-economische positie van ouders een sterke correlatie vertoont met de latere positie in de inkomensverdeling van hun kinderen (Lam et al., 2021; Ter Weel et al., 2019). Zorgwekkend, want Parkstad Limburg heeft al decennialang te maken met forse sociaal-economische achterstanden ten opzichte van het Limburgse en Nederlandse gemiddelde. Gemiddeld groeit 10% van de kinderen tussen de 0 en 17 jaar in Parkstad Limburg op in een uitkeringsgezin. In Heerlen groeit maar liefst 14,1% van de kinderen op in een uitkeringsgezin, tegenover 6,6% in Nederland (RIGO, berekeningen op basis van microdata van het CBS, 2015). Hiermee staat Heerlen in de top 3 voor wat betreft het aandeel kinderen dat opgroeit in armoede (Tierolf et al., 2017).

Samenhang met andere thema's

Opgroeien in armoede is helaas voor veel personen en huishoudens in Parkstad Limburg aan de orde van de dag. Het leven in armoede heeft gevolgen voor veel aspecten van het leven, zoals een verminderde psychische en fysieke gezondheid en maatschappelijke uitsluiting (Künn et al., 2020b), maar ook voortijdig schoolverlaten van de kinderen in het gezin, beperkte opvoedvaardigheden en alleenstaand ouderschap zijn gevolgen van armoede (Hoff et al., 2016).

---

1 op de 10 kinderen in Parkstad Limburg groeit op in armoede

Geïnterviewde experts benadrukken dat armoede chronische stress veroorzaakt, *“wat funest is voor het algeheel welbevinden”* en doorwerkt in het gehele gezin: *“in kansarme gezinnen is de opvoedingskwaliteit vaak heel mager.”*

Gevolg van armoede is onder ander een hoger (jeugd)zorggebruik: 9,4% van de jongeren tot 18 jaar ontvangt jeugdhulp in Nederland. Echter, in Kerkrade, Landgraaf, Heerlen en Brunssum is dit 12% of meer. Ook hier zien we grote verschillen tussen de wijken en gemeenten. Ook is er een relatie tussen armoede en veiligheid (Eichelsheim, 2019; Servaas et al., 2021): twee op de 1000 jongeren krijgt jeugdreclassering in de provincie Limburg, tegenover zeven op de 1000 jongeren in Heerlen (RIGO, berekeningen op basis van microdata van het CBS, 2019). Tot slot zijn er signalen dat er een relatie is tussen armoede en de kans slachtoffer te worden van een geweldsdelict (De Boeck, 2019), en is er tevens een relatie tussen armoede en de kans dat iemand crimineel gedrag gaat vertonen (Servaas et al., 2021).

Beleidsadvies

Verkleinen intergenerationele mobiliteit armoede

De geïnterviewde experts maken zich met name zorgen over de intergenerationele mobiliteit van armoede. Vanaf de eerste levensfase tot jongvolwassenheid wordt een belangrijke basis gelegd voor een kansrijke start, ook voor een volgende generatie. De Stuurgroep Sociaal Economische Structuurversterking heeft daarom begin 2020 besloten dat het programma voor de sociaal-economische structuurversterking inzet op de jeugd om zo de intergenerationele mobiliteit van armoede te verkleinen. Zij doet dit door 1) het versterken van de aanpak Kansrijke Start, 2) het verder uitrollen van de Gezonde Basisschool van de Toekomst en het implementeren van de verlengde schooldag, 3) het perspectief vergroten op de sociaal-economische zelfredzaamheid. Dit alles wordt gerealiseerd in een generieke én gebiedsgerichte aanpak. De nadruk ligt in prioritaire wijken (Stadsregio Parkstad Limburg, 2020). Op deze manier wordt de brede welvaart op langere termijn duurzaam vergroot.

Versterken samenwerking partijen betrokken bij jeugd

In aansluiting op de reeds ingezette sociaal-economische structuurversterking is de eerste aanbeveling het versterken van de samenwerking tussen verschillende partijen betrokken bij de jeugd in Parkstad Limburg. School kan vroegtijdig signaleren en het is de plek waar veel kinderen zijn, net zoals de peuterspeelzaal en het kinderdagverblijf. Dat heeft tot gevolg dat er in een eerder stadium van een kind al gekeken wordt of er wellicht hulp moet worden ingezet: *“dan signaleer je al veel eerder, nog voordat er écht problemen ontstaan.”* Daarbij is het ook heel belangrijk om ouders mee te krijgen om de trendbreuk te realiseren. Hiervoor is begrip voor de ouders en hun emoties van belang.

Inzetten op schuldhulpverlening

Een tweede aanbeveling is om in te zetten op schuldhulpverlening. Mensen in de schuldsanering hebben een grotere kans om weer aan het werk te komen volgens geïnterviewde experts: *“het gaat erom ervoor te zorgen dat huishoudens, waar sprake is van schulden, daar zo snel mogelijk vanaf komen.”*

3.2.2 Gezondheid

Tabel 3

Score op de indicatoren behorende bij het thema 'gezondheid'

THEMA	INDICATOR	JAAR NULMETING	BRON	MEEST NEGATIEVE SCORE IN PARKSTAD LIMBURG	PARKSTAD LIMBURG	PROVINCIE LIMBURG	NEDERLAND
Armoede	Aandeel goede of als zeer goed ervaren gezondheid	2016	RIVM	63,2%	69,2%	71,6%	75,6%
Armoede	Aandeel personen met een of meer langdurige ziekte of aandoening	2016	RIVM	44,4%	41,7%	36,7%	33,9%
Armoede	Aandeel personen met obesitas	2016	RIVM	19,8%	17,2%	15,4%	13,8%
Armoede	Aandeel personen dat voldoet aan de bewegingsrichtlijn	2016	RIVM	35,9%	39,6%	47,2%	51,7%

Noot: Bron RIGO (2020), transformatieparkstad.nl

**Parkstad Limburg
beslaat een regio
met een forse
gezondheidsachterstand
ten opzichte van Limburg
en Nederland**

Parkstad Limburg beslaat een regio met een forse gezondheidsachterstand ten opzichte van Limburg en Nederland. Waar in heel Nederland ruim drie op de vier mensen een goede of zeer goede gezondheid ervaren, is dat in Parkstad Limburg beduidend lager (69.2%), met Kerkrade met de laagste score (63,2%). Tegelijkertijd heeft ruim vier op de tien inwoners van Parkstad Limburg een of meer langdurige ziektes of aandoeningen, en kampt bijna twee op de tien inwoners met overgewicht. Waar in heel Nederland ruim de helft van de inwoners voldoet aan de beweegrichtlijn, is dat in Parkstad Limburg nog geen vier op de tien inwoners.

De huidige indicatoren focussen zich op de volwassenen in Parkstad Limburg. Uit de focus-groepen met experts komt het advies juist meer de focus te leggen op kinderen en de jeugd in plaats van op volwassenen, zowel bij het maken en uitvoeren van beleid, als de monitoring daarvan. *"Als er keuzes gemaakt moeten worden in waar je interventies toepast, dan is op de lange termijn meer te halen bij een investering in kinderen."* *"De meeste gezondheidswinst is eigenlijk vanaf de conceptie te halen."*

Initiatieven zoals de Gezonde Basisschool van de Toekomst (GBT) lijken vruchten af te werpen. Een van de geïnterviewde experts geeft aan dat kinderen door GBT gezonder zijn gaan eten en dat er minder pestgedrag vertoond wordt op scholen. De resultaten van de GBT bevestigen dat het relevant is om op zo'n vroeg mogelijke leeftijd te investeren om de algehele gezondheid van deze jonge generatie te verbeteren en daarmee ook de daaropvolgende generaties positief te beïnvloeden.

Samenhang met andere thema's

Naast erfelijke en toevalsfactoren beïnvloeden factoren, zoals de geboorteplaats, de huidige woonplaats, de opleiding en het inkomen, de kans op een (on)gezond leven (Consolazio et al.,

2020; Raad voor Volksgezondheid & Samenleving (RVS), 2021). Zo hebben personen met een lage sociaal-economische status een hogere kans op bijna alle risicofactoren voor gezondheidsproblemen, zoals roken en overgewicht, ten opzichte van personen met een hoge sociaal-economische status (Schwartz et al., 2021).³ Ongezondheid hangt ook samen met lagere schoolprestaties, meer schooluitval en lagere arbeidsparticipatie (Jansen et al., 2019; Künn et al., 2020a): *“De ongezondheid wordt van generatie op generatie overgedragen, je bent het product van je ouders. Als je eenmaal achterstand oploopt op jonge leeftijd, dan trekt dat door in het basisonderwijs, in het voortgezet onderwijs en ook in arbeidskansen op latere leeftijd.”*

Beleidsadvies

Doorbreken intergenerationale mobiliteit door langdurige projecten

Gezondheidsachterstanden hebben complexe oorzaken en vereisen een langdurige aanpak om deze achterstanden in te halen. Dit is onder andere het geval doordat gezondheidsachterstanden worden overgedragen van generatie op generatie (RVS, 2021). Een eerste aanbeveling is beleid in te zetten met een langere looptijd van projecten ter bevordering van de gezondheid, zoals de GBT (RVS, 2021). Op die manier kunnen maatschappelijke oorzaken van gezondheidsachterstanden worden aangepakt en patronen voor volgende generaties doorbroken.

Verbreding van het huidige lokale en landelijke gezondheidsbeleid naar andere domeinen

Brede welvaart ontstaat door een complex samenspel van diverse factoren. Gezondheid is zowel een uitkomst van dit complexe samenspel als een factor in het tot stand komen van brede welvaart: een goede gezondheid vergroot de kans op werk en daarmee de kans op het voorkomen van armoede. Het hebben van voldoende inkomen levert mogelijkheden op om goede voeding en een gezonde woonplek te realiseren, waarmee de kans op het behoud van gezondheid weer vergroot wordt. De tweede aanbeveling heeft betrekking op dit complexe samenspel van factoren. Door te richten op een gelijktijdige, wederzijds versterkende aanpak van maatschappelijke oorzaken van ongezondheid én van leefstijl en gedrag, kan de gezondheid van de inwoners van Parkstad Limburg vergroot worden. Dit betekent een verbreding van het huidige lokale en landelijke gezondheidsbeleid naar andere domeinen dan de zorg, zoals naar de domeinen onderwijs, wonen en werk.

Vroeggeboortes en geboortegewicht als indicatoren gezondheid meenemen

Als derde aanbeveling komt naar voren dat niet enkel gekeken dient te worden naar gezondheidsindicatoren bij volwassenen, maar ook naar indicatoren bij kinderen. Hierbij worden de volgende indicatoren geadviseerd: het aantal vroeggeboortes en geboortegewicht. Kinderen die te vroeg geboren zijn, hebben onder andere op latere leeftijd vaker een groeiachterstand, een hoge bloeddruk, diabetes, longklachten en een minder goed gehoor dan gemiddeld. Kinderen met een laag geboortegewicht hebben een verhoogde kans op overgewicht en aandoeningen als hart- en vaatziekten, kanker en diabetes (Molenaar et al., 2020).⁴ Pas als er op hiervoor genoemde indicatoren verandering te zien is, dan is dat een teken dat intergenerationale patronen doorbroken worden.

³ Een huishouden met een lage sociaal-economische status wordt in dit onderzoek gedefinieerd als een huishouden dat tot de 30% huishoudens hoort met het laagste gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen en/of iedereen in het huishouden heeft een laag opleidingsniveau. In Nederland omvat deze groep 9% van de bevolking van 65 jaar en jonger (Schwartz et al., 2021).

⁴ De indicator kinderen met een vroeggeboorte en/of laag geboortegewicht staat beschreven in de Monitor Kansrijke Start. De data voor deze indicator komen van Perined in 2019. Voor meer informatie, zie Molenaar et al. (2020, p.19).

3.2.2 Onderwijs en Arbeidsmarkt

Tabel 4

Score op de indicatoren behorende bij het thema 'onderwijs en arbeidsmarkt'

THEMA	INDICATOR	JAAR NULMETING	BRON	MEEST NEGATIEVE SCORE IN PARKSTAD LIMBURG	PARKSTAD LIMBURG	PROVINCIE LIMBURG	NEDERLAND
Onderwijs	Aandeel laag-opgeleiden van werkzame bevolking	2018	GGD Zuid-Limburg	44%	39%	X	31%
Onderwijs	Aandeel leerlingen op 5 havo/vwo en 6 vwo	2018/2019	DUO/bewerking RIGO	39%	46%	50%	49%
Onderwijs	Aandeel vroegtijdige schoolverlaters	2018/2019	DUO	3,2%	2,4%	2%	2%
Onderwijs	Laaggeletterden 16-65 jaar (%)	2016	Stichting Lezen en Schrijven en ROA	>16%	X	11-13%	18%
Arbeids-markt	Bruto arbeidsparticipatie ⁵	2019	CBS	63,6%	65,3%	68%	71,2%
Arbeids-markt	Werkloosheidspercentage	2019	CBS	4,3%	3,2%	3,2%	3,4%

Noot: bron transformatieparkstad.nl

4 op de 10 inwoners van Parkstad Limburg heeft een laag opleidingsniveau

Een derde van de Nederlandse bevolking vanaf 19 jaar heeft een laag opleidingsniveau (mbo2 niveau of lager). In Kerkrade, Brunssum en Heerlen heeft méér dan 40% een laag opleidingsniveau. Hierbij zijn er weer verschillen per wijk te zien. Zo telt bijvoorbeeld Brunssum-Oost relatief meer inwoners met een laag opleidingsniveau dan Brunssum-Zuid. Gemeente Voerendaal wijkt af van de andere gemeenten in Parkstad. In deze gemeente is 37% van de inwoners hoogopgeleid; de gemeente ligt daarmee boven het Nederlandse gemiddelde. Uit de expertinterviews komt naar voren dat de competenties van mensen met een laag opleidingsniveau niet altijd meer aansluiten bij de huidige arbeidsmarkt.

Aandeel leerlingen 5 Havo/vwo en 6 vwo in Parkstad Limburg lager dan landelijk gemiddelde

Het effect van onderwijs is pas merkbaar op de zeer lange termijn. Daarnaast is er een groot aantal andere factoren naast onderwijs dat de sociaal economische positie van mensen beïnvloedt. Desalniettemin is het aandeel leerlingen op 5 havo/vwo en 6 vwo een indicatie van de kwaliteit van het onderwijs (Borghans et al., 2008). Het aandeel leerlingen op 5 havo/vwo en 6 vwo is in Parkstad Limburg iets lager dan het Limburgse gemiddelde (50%) en het Nederlandse gemiddelde (49%). Ook hier is een verschil tussen gemeenten en op wijkniveau zichtbaar met 39% in Kerkrade als laagste percentage. Dit lage percentage is zorgwekkend, omdat dit een eerste, negatief signaal is van de toekomstige sociaal-economische situatie.

⁵ De indicator bruto arbeidsmarktparticipatie is op aanraden van de experts direct toegevoegd bij de nul-meting.

Meer schoolverlaters en meer jongeren zonder opleiding, training of baan in Parkstad Limburg

---

Kijkend naar de vroegtijdig schoolverlaters, dan is er geen verschil te zien tussen het percentage leerlingen dat voortijdig hun school verlaat in Limburg en in Nederland (beiden 2%). In Parkstad Limburg verlaten iets meer leerlingen school voortijdig (2,4%), waarbij Heerlen er met 3,2% negatief uitspringt (zie tabel 4). Schoolverlaters behalen geen startkwalificatie⁶ op de arbeidsmarkt. Een zorgwekkend signaal is dat het aantal jongeren zonder baan, opleiding of training (NEET, Not in Education, Employment and Training) in provincie Limburg groeit, terwijl het aantal voortijdig schoolverlaters de afgelopen jaren in geheel Nederland is gedaald (Levels et al., 2020). Een deel van de verklaring die enkele van de geïnterviewde experts hiervoor geven, is dat niet iedere NEET geregistreerd staat als schoolverlater. Dit komt doordat zij na hun middelbare school zich niet inschrijven voor een vervolgopleiding op het mbo. Voortijdig schoolverlaten komt in Zuid-Limburg vaker voor bij jongens en bij gezinnen met ouders die laag opgeleid zijn of werkloos zijn (Diris & Schils, 2017). Tevens wonen vroegtijdig schoolverlaters minder vaak bij beide biologische ouders (Diris & Schils, 2017). Vroegtijdig schoolverlaters blijven, voordat zij de school verlaten, vaak achter op verschillende non-cognitieve vaardigheden, zoals doorzettingsvermogen en zorgvuldigheid (Diris & Schils, 2017).

Het aantal laaggeletterden in Limburg is gemiddeld lager dan in de rest van Nederland, al zijn hier ook grote verschillen tussen gemeenten. Met name Kerkrade en Heerlen springen er in negatieve zin uit. Uit de focusgroep komt naar voren dat laaggeletterdheid in de leeftijdsgroep 16-65 als minder relevante indicator wordt gezien dan de andere indicatoren. Er zijn veel redenen waarom een bepaald percentage van de beroepsbevolking laaggeletterd is. Dit gegeven op zich zegt echter niets over de kwaliteit van ons huidige onderwijs, aldus een van de geïnterviewde experts.

De werkloosheidspercentages in Parkstad Limburg zijn vergelijkbaar met die van de gehele provincie en heel Nederland. Echter, volgens diverse geïnterviewde experts geeft het werkloosheidspercentage onvoldoende zicht op de arbeidsmarktproblematiek die er speelt binnen Parkstad Limburg. Het werkloosheidspercentage zegt iets over mensen die de intentie hebben om te werken, maar die intentie niet waar kunnen maken omdat de economie er niet naar is, of omdat de omstandigheden bij die persoon er niet naar zijn. Echter, bij mensen die heel lang in de bijstand zitten, neemt de intentie, in de zin van actief zoekgedrag, af (Groot et al., 2008). Het zoekgedrag bij langdurige werkloosheid verandert, omdat de werkloze ontmoedigd kan raken en daardoor minder hard zoekt naar een baan.

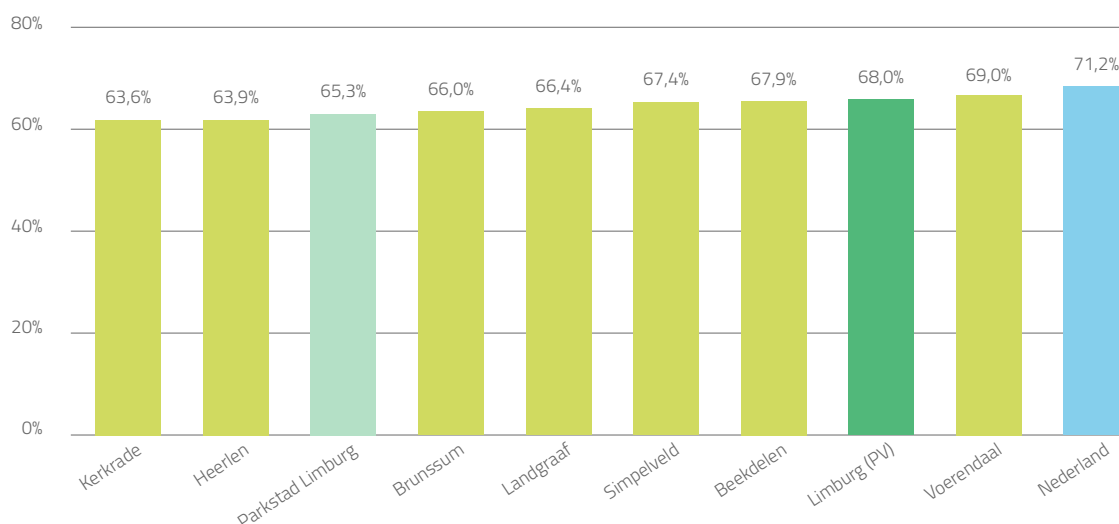

Parkstad Limburg behoort tot de regio's met de laagste bruto arbeidsparticipatie

---

Kortom, niet iedereen zonder werk staat geregistreerd als werkloos. Experts adviseren daarom om naast werkloosheid ook te kijken naar de bruto arbeidsparticipatie. Hier is de afwijking in Parkstad ten opzichte van het landelijke en provinciale gemiddelde significant groter. Daar waar in heel Nederland 71,2% van de beroepsbevolking participeert op de arbeidsmarkt, is dit percentage in Parkstad Limburg gemiddeld slechts 65,3%, met 63,6% in Kerkrade als laagste score. Hiermee behoort Parkstad Limburg tot de regio's met de laagste bruto arbeidsparticipatie (zie ook afbeelding 1).

⁶ Geen startkwalificatie betekent geen afgeronde havo- of vwo-opleiding, een basisberoepsopleiding (mbo-niveau 2) of een oude opleiding van vergelijkbaar niveau.

Abbeelding 1

Bruto arbeidsparticipatie

Noot: bron transformatieparkstad.nl

Naast kenmerken van de beroepsbevolking is ook het aantal aanwezige banen van invloed op de bruto arbeidsparticipatie. De werkgelegenheid in Parkstad Limburg volgt in grote lijnen dezelfde trend als in heel Nederland, al had de kredietcrisis in de regio een relatief grote negatieve invloed (Van Zandvoort, 2021): de werkgelegenheid is in de periode 2011-2020 binnen Parkstad Limburg in veel sectoren gekrompen. Het feit dat er minder banen in de regio zijn, bemoeilijkt het verhogen van de bruto arbeidsparticipatie.

Samenhang met andere thema's

Voortijdig schoolverlaters en lager opgeleiden (mbo 2 niveau of lager) worden gezien als kwetsbare groep, zowel op de arbeidsmarkt als in hun ouderschap en opvoedingsrol. Daarnaast is de kans op een slechtere gezondheid, alsook op hun beurt lager opgeleide kinderen, groot (De Witte et al., 2014). Kortom, ook als het gaat om onderwijs en daarmee de kans op werk, is er sprake van intergenerationale overdracht. Dat maakt de uitdaging om de sociaal-economische achterstanden te verkleinen, des te groter.

Daarnaast zijn verschillende geïnterviewde experts van mening dat werkloosheid gevolgen heeft voor andere aspecten van het (dagelijks) leven. Werkloosheid wordt in de literatuur onder andere geassocieerd met diverse negatieve welzijns- en gezondheidsgevolgen (psychische, lichamelijke en gedragsmatige reacties) op individueel niveau (Schopf & De Witte, 2019). Daarnaast heeft werkloosheid impact op het hele gezinssysteem. Zo heeft werkloosheid van een ouder negatieve gevolgen voor het kind op school (Te Grotenhuis & Dronkers, 1989). Hetzelfde gaat volgens geïnterviewde experts op voor mensen die niet geregistreerd staan als werkloos, doch niet actief participeren op de arbeidsmarkt. De gevolgen van de zeer lage bruto arbeidsparticipatie in Parkstad Limburg zijn groot en volgens de geïnterviewde experts zelfs

**Vermindering van
werkgelegenheid
bemoeilijkt verhogen
bruto arbeidsparticipatie**

**Intergenerationele
overdracht bemoeilijkt
de uitdaging
sociaal-economische
achterstanden te
verkleinen**

zorgwekkend.

Niet alleen heeft werkloosheid impact op andere aspecten van het leven, maar deze andere aspecten hebben ook invloed op de kans op werkloosheid. Zo hebben mensen met een lagere opleiding vaker een flexibel contract en weinig arbeidszekerheid, aldus enkele geïnterviewde experts. Om deze mensen meer baanzekerheid te geven, wordt binnen de provincie Limburg onder andere ingezet op leer-werktrajecten (lerend werken en werkend leren). Het arbeids-marktinitiatief 'Beyond' werd hierbij genoemd als een *best practice*.

Beleidsaanbevelingen

Intensieve begeleiding voortijdig schoolverlaters en lager opgeleiden

De eerste aanbeveling is om voortijdig schoolverlaters en lager opgeleiden intensief te begeleiden. Niet alleen richting school en werk, maar ook bij begeleiden in wonen, hulp richting een gezond eet- en leefpatroon en ondersteuning bij andere basisaspecten in het leven. Jongeren die uitvallen, hebben vaak ook hulp nodig op andere leefgebieden. Het is daarom noodzakelijk dat alle partijen, zoals scholen, gemeenten en hulpverlening rondom voortijdig schoolverlaters, samenwerken (Van Engelshoven, 2021). Daarnaast dient ingezet te worden op preventie door reeds op de basisschool ondersteuning te bieden aan jongeren in kwetsbare posities (Van Engelshoven, 2021) om zo schooluitval en toekomstige werkloosheid te voorkomen.

Ondersteunen zowel geregistreerde als niet geregistreerde werkloze

De tweede aanbeveling is meer gericht op het vergroten van de kans op werk. Het advies is om zowel geregistreerde als niet-geregistreerde werklozen te ondersteunen bij het vergroten van hun sociaal netwerk van niet-werkenden met wel werkende mensen. Varekamp et al. (2014) laten in hun onderzoek zien dat onder andere een sociaal netwerk van werkenden niet-werkenden kan aanmoedigen om werk te zoeken, een verwachting kan opwekken om werk te vinden, en zo positief kan bijdragen aan het werkzoekgedrag.

Genereren van banen

Kijkend naar kenmerken van de huidige werklozen komt als derde aanbeveling om vooral werkgelegenheid te genereren voor mensen met een relatief laag of meer praktijkgericht opleidingsniveau. Hierbij wordt 'job carving', het aanpassen van banen aan de kwaliteiten van mensen, gezien als middel om mensen passend bij hun competenties aan de slag te krijgen. Tegelijkertijd wordt er ook de kanttekening gemaakt of mensen dan niet te veel in de lage sectoren en in de lage verwachtingen worden gehouden, waarmee de huidige sociaal-economische achterstand van Parkstad Limburg bestendig wordt. Wellicht is juist het investeren in opleidingen en verhogen van het opleidingsniveau zinvoller, aldus enkele geïnterviewde experts.

Leveren van maatwerk voor niet-werkenden

Een vierde aanbeveling is om aandacht te hebben voor de verschillen tussen niet-werkenden. Er is een verscheidenheid aan redenen waarom een individu niet participeert op de arbeidsmarkt. Een respondent stelt voor om verschillende categorieën te maken en deze te linken aan meer-

voudige problematieken om zo de complexe werkelijkheid enigszins te kunnen vastpakken.

Blijvend investeren in de employability van de Limburgse beroepsbevolking is daarbij essentieel

Uit de focusgroepen en interviews komt verder naar voren dat de experts een combinatie van (additionele) indicatoren adviseren om te blijven monitoren en om beter te begrijpen wie de mensen zijn die momenteel niet actief zijn op de arbeidsmarkt. Daarnaast wordt zicht op de mate waarin de werkende en niet-werkende beroepsbevolking zich blijft ontwikkelen als relevant gezien, daar de eisen op de arbeidsmarkt steeds meer toenemen en veranderen: *“Een verwarmingsketel uit 1980 ziet er niet hetzelfde uit als een verwarmingsketel van 2010. Dus die vakspecialist zal toch echt op een andere manier een verwarmingsketel moeten gaan repareren”*. Blijvend investeren in de employability van de Limburgse beroepsbevolking is daarbij essentieel (Stoffers, 2016).

Oog houden voor de samenhang tussen factoren

Het advies vanuit de focusgroepen is tot slot om niet sec te kijken naar de cijfers, maar deze in samenhang en als signaal te zien. Het is van belang rekening te houden met de gemiddeld genomen lager opgeleide bevolking in Parkstad Limburg.

3.3 Woningaanbod en leefbaarheid

Naast de Sociaal Economische Structuur (SES)-indicatoren, zijn er in de Regio Deal nog drie andere thema's van belang, waaronder het thema woningaanbod en leefbaarheid. Dit thema heeft als doel om het woonklimaat voor de inwoners van Parkstad Limburg te verbeteren. Dit wordt gedaan door middel van het aanpakken van de kwetsbare woonmilieus in het particuliere segment en door het verbeteren van de leefomgeving om leegstand en ruimtelijke segregatie tegen te gaan. Dit thema is een belangrijke component van het concept brede welvaart (Janssen et al., 2006).

Deze paragraaf start wederom met een tabel waarin de belangrijkste indicatoren kwantitatief weergegeven worden. Vervolgens worden deze indicatoren geduid op grond van resultaten uit het kwalitatieve onderzoek. Tenslotte wordt ingegaan op de samenhang met andere thema's en volgen er adviezen voor beleidsimplicaties.

Tabel 5

Score op de indicatoren behorende bij het thema 'woningaanbod en leefbaarheid'

THEMA	INDICATOR	JAAR NULMETING	BRON	MEEST NEGATIEVE SCORE IN PARKSTAD LIMBURG	PARKSTAD LIMBURG	PROVINCIE LIMBURG	NEDERLAND
Wonen en Leefbaarheid	Percentage koopwoningen	2019	CBS	47%	57%	61%	58%
	Percentage particuliere huurwoningen	2019	CBS	16%	13%	13%	13%
	Percentage sociale huurwoningen	2019	CBS	37%	30%	26%	29%
Wonen en Leefbaarheid	Gemiddelde woning-waarde	2019	CBS (landelijk) en Etil (Limburg)	€135.000	€173.000	€200.000	€248.000
Wonen en Leefbaarheid	Aandeel woningen met bouwjaar vanaf 2000	2019	CBS	7%	8%	11%	16%
Wonen en Leefbaarheid	Aandeel leegstaande woningen	2019	CBS (landelijk) en Etil (Limburg)	4,2%	3,5%	3,3%	1,5%
Wonen en Leefbaarheid	Aandeel koopwoningen <€170.000	2017	Lokale monitor wonen (waar staat je gemeente)	68%	56%	34%	23%
Wonen en Leefbaarheid	Netto woonquote	2017	Lokale Monitor Wonen, CBS	36,6%	35,7%	35,5%	33,3%
Wonen en Leefbaarheid	Aandeel corporatiewoningen met huurprijs tot de aftoppingsgrens	2017	Lokale monitor wonen (waar staat je gemeente)	57%	52%	49%	48%
Wonen en Leefbaarheid	Aandeel particuliere huurwoningen met huurprijs tot de aftoppingsprijs	2017	Lokale monitor wonen (waar staat je gemeente)	13%	9%	8%	10%

Noot: bron transformatieparkstad.nl

Bijna zes op de tien woningen (57%) in Parkstad Limburg zijn een koopwoning. Dit percentage is daarmee gelijk aan het Nederlandse gemiddelde. In Heerlen is het percentage koopwoningen met 47% het laagst (zie tabel 5). Voor wat betreft verhuur is Parkstad Limburg gemiddeld vergelijkbaar met Nederland, al zijn er uitzonderingen. Heerlen kent 16% particuliere verhuur en 37% verhuur via de woningbouw.

**1 op de 2 koopwoningen
Parkstad Limburg
waarde lager dan
€170.000**

In Parkstad Limburg worden minder nieuwe woningen gebouwd dan in de rest van Nederland: 8% van de woningen in Parkstad Limburg is gebouwd na 2000 tegenover 16% van de woningen in Nederland (RIGO, berekeningen op basis van microdata van het CBS, 2019). Mede hierdoor bevat de woningvoorraad in Parkstad Limburg veel incourant bezit in het particuliere segment (Rijksoverheid, 2019). Zoals een expert in een interview verwoordde: *“er is sprake van relatief veel goedkope particuliere woningen, door een combinatie van verouderde woningvoorraad en gemiddeld lage inkomsten.”* Méér dan de helft van de koopwoningen in Parkstad Limburg heeft een waarde beneden €170.000. Bijna 70% van de koopwoningen in Kerkrade, Brunssum en Heerlen heeft in 2017 een waarde beneden €170.000, tegenover 23% in Nederland (zie tabel 5). De gemiddelde woningwaarde (WOZ) Parkstad Limburg is het laagst in Heerlen met €135.000 (zie tabel 5).

In 2017 staat meer dan vier procent van de woningen leeg in Heerlen en Kerkrade, tegenover nog geen twee procent leegstand in Nederland. Dit is mede een gevolg van de demografische krimp. Dit heeft ook zijn weerslag op de waarde van koopwoningen, die in vergelijking met de rest van Nederland en de provincie Limburg laag is.

**Leegstand in Parkstad
Limburg ruim 2x
zo hoog als in de rest
van Nederland**

Samenhang met andere thema's

Inwoners van Parkstad Limburg zijn gemiddeld een hoger percentage van hun inkomen kwijt aan wonen dan gemiddeld in Nederland (35,7% versus 33,3% (zie tabel 4). Dit is, gezien de relatief lage prijzen van woningen, een extra indicatie dat hun inkomen gemiddeld erg laag is. Hierdoor staat de leefbaarheid in diverse wijken in Parkstad Limburg onder druk. Dit komt mede doordat er sprake is van ruimtelijke concentraties van kwetsbare groepen. Een van de beleidsdoelen is het tegengaan van segregatie. Dit doel realiseren is zeer complex, omdat de grootste problematiek in de particuliere koopsector zit. Het bezitten van een woning noodzaakt de particulier om er onderhoud aan te plegen. Hier zijn volgens de geïnterviewde experts niet altijd voldoende financiële middelen voor: *“Vrieheide is [bijvoorbeeld] een zwakke wijk. Met zwak bedoel ik dat het combinaties zijn waar mensen wel hun eigen huis hebben, maar eigenlijk onvoldoende vermogen hebben om die woning ook duurzaam te onderhouden. Een woning hebben is fijn, maar een woning vraagt ook onderhoud. En je ziet gewoon delen in de woningvoorraad waar die verhouding kwetsbaar is.”*

**Inwoners Parkstad
Limburg meer dan een
derde deel inkomen aan
woonlasten kwijt**

Uit de expertinterviews komt verder naar voren dat de regio als geheel ook aantrekkelijk moet zijn voor hoogopgeleiden om er te werken én te wonen, want wonen heeft als gevolg dat *mensen dan ook (sociaal) gaan participeren: “Je hebt een zekere massa nodig aan mensen die ook voldoende opgeleid zijn om de regio te besturen, om initiatieven op gang te brengen, te zorgen dat anderen niet weer buiten de boot vallen.”*

Daarnaast spelen er veel vraagstukken rondom wonen en zorg. Er komen steeds meer mensen met een kwetsbare positie terug in de wijk. Mensen die vroeger in een beschermde woonomgeving woonden, wonen nu veel langer zelfstandig thuis of komen als nieuwe bewoner wonen in de wijk: *“De verwarde persoon is nu kind aan huis bij ons. Hoe borgen we nu dat op wijkniveau alle zorgpartijen een beter netwerk weten te organiseren, om juist die kwetsbare bewoners, met name in de sociale huurwijken, toch een basiskwaliteit van wonen te kunnen geven”*

Tot slot blijkt er een samenhang te zijn tussen leefbaarheid in een wijk en veiligheid (Servaas et al., 2021): slechte huisvesting vergroot de kans op algemeen crimineel gedrag, en hoe groter de sociale cohesie in een wijk, des te meer sociale controle er is en hoe minder overlast gevend gedrag er voorkomt (De Vries, 2021). In 2016 was 0,9% van de woningen in Parkstad Limburg in het bezit van een veroordeelde eigenaar, en 0,6% was onverklaarbaar woningeigendom. Deze percentages liggen hiermee boven het Nederlandse gemiddelde (RIGO, berekeningen op basis van microdata van het CBS, 2019). Bij onverklaarbaar woningeigendom is de woning in bezit van iemand die daarvoor eigenlijk te weinig geld verdient of te weinig vermogen heeft- een signaal van mogelijke criminele activiteiten.

Beleidsadvies

Aantrekken hoge opgeleiden

Een eerste aanbeveling is het inzetten op het aantrekken van hoger opgeleiden uit andere regio's in Nederland naar Parkstad Limburg. De eerste stap is zorgen dat bekend wordt onder de doelgroepen dat de banen er zijn en dat je ook goed kunt wonen in de regio. Die rol ligt bij werkgevers én bij de regio.

Opkopen particuliere woningen

Een tweede aanbeveling is het opkopen van particuliere woningen met als doel deze te slopen en zo de leefbaarheid in de wijk te verhogen. Veel oudere woningen in Parkstad Limburg voldoen niet aan hedendaagse standaarden qua duurzaamheid en woonwensen. Hierdoor trekken mensen met meer inkomen naar de betere woningen, en blijven mensen met een sociaal-economisch zwak profiel achter. Hoewel slopen niet altijd economisch rendabel is, vergroot dit de leefbaarheid in de wijk, doordat wijken met veel leegstand en slecht onderhouden woningen vatbaar zijn voor criminaliteit (Servaas et al., 2021).

3.4 Veiligheid

Op het thema Veiligheid zijn zorgwekkende signalen te zien. Veiligheid is allang geen vanzelfsprekendheid meer in Parkstad Limburg. De veiligheid en de beleving daarvan staat onder druk door criminaliteit en ondermijning in Parkstad Limburg. Alleen in Tilburg en Maastricht en de vier grootste Nederlandse steden - Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, is er net zo veel drugsgebruik en drugshandel in de buurt, per basisteam politie, als in Heerlen en Kerkrade (CBS, 2020b). De scores op de belangrijkste indicatoren zijn weer weergegeven in een tabel, waarna deze indicatoren worden geduid op grond van de resultaten uit het kwalitatieve onderzoek. Tenslotte wordt ingegaan op de samenhang met andere thema's en volgen er adviezen voor beleidsimplicaties.

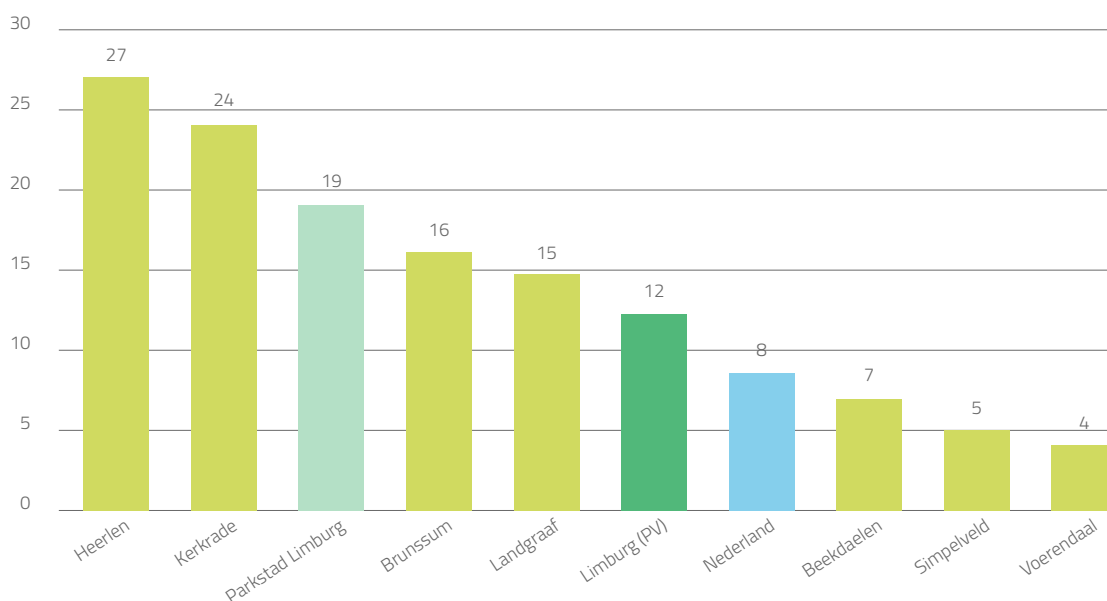
Drugsgebruik Parkstad Limburg vergelijkbaar met vier grootste Nederlandse steden

Tabel 6*Score op de indicatoren behorende bij het thema 'woningaanbod en leefbaarheid'*

THEMA	INDICATOR	JAAR NULMETING	BRON	MEEST NEGATIEVE SCORE IN PARKSTAD LIMBURG	PARKSTAD LIMBURG	PROVINCIE LIMBURG	NEDERLAND
Veiligheid	Aantal geregistreerde drugs misdrijven per 10.000 inwoners	2019	CBS	27	19	12	8
Veiligheid	Aantal geregistreerde gewelds- en seksuele misdrijven per 1000 inwoners	2019	CBS	7	5	5	5
Veiligheid	Aantal verdachten van misdrijven per 10.000 inwoners	2019	CBS	137	80	80	90
Veiligheid	Aantal geregistreerde vermogensmisdrijven per 1000 inwoners	2019	CBS	33	26	28	27

Noot: bron transformatieparkstad.nl

Gemiddeld zijn er in Nederland acht geregistreerde drugs misdrijven per 10.000 inwoners, in Limburg 12. In Parkstad Limburg maar liefst 19, met als uitschieter Heerlen met 27 geregistreerde drugs misdrijven per 10.000 inwoners in 2017 (zie Figuur 3).

Figuur 3*Aantal geregistreerde drugs misdrijven per 10.000 inwoners*

Noot: Bron: RIGO, berekeningen op basis van microdata van het CBS, 2017

Parkstad Limburg heeft al langer te maken met verhoogde criminaliteitscijfers

---

Uit de expertinterviews komt naar voren dat Parkstad Limburg al langer te maken heeft met verhoogde criminaliteitscijfers. Vooral chemische drugs labs, en het dumpen van de restanten van dat chemisch afval in de natuur, baren zorgen. Zeker omdat “dergelijke labs niet alleen in het buitengebied of in een loods op een industrieterrein worden gerealiseerd, maar ook midden in een woonwijk worden opgesteld.”

Niet alleen drugsgerelateerde criminaliteit is een probleem in Parkstad Limburg. Ook gewelds- en seksuele misdrijven komen meer voor. Gemiddeld telt Nederland 5 geregistreerde gewelds- en seksuele misdrijven per 1000 inwoners, in Kerkrade en Heerlen ligt dit cijfer op respectievelijk 6 en 7 (zie tabel 6).

Nederland telt gemiddeld 90 verdachten van misdrijven per 10.000 inwoners. In de provincie Limburg ligt dit aantal met 80 verdachten van misdrijven per 10.000 inwoners lager. Kijken we naar gemeenten binnen Parkstad Limburg, dan scoren Kerkrade (129 verdachten per 10.000 inwoners) en Heerlen (137 verdachten per 10.000 inwoners) opvallend veel hoger (zie tabel 6). Enkel het aantal vermogensdelicten in Parkstad Limburg is vergelijkbaar met de rest van Nederland.

Tot slot voelt meer dan 40% van de inwoners in Heerlen en Kerkrade zich weleens onveilig in de eigen buurt. Ook vindt meer dan 50% dat de politie te weinig is te zien in de buurt. In Kerkrade-Oost en Heerlerheide voelt de helft van de inwoners zich weleens onveilig (Parkstadmonitor, 2020).

Geïnterviewde experts zien ook in deze pijler een belangrijke invloed van de intergenerationele overdracht: *“ik denk dat veel ook bij ouders ligt, kinderen willen namelijk vaak wel. Het zijn bepaalde milieus, het gaat van generatie op generatie. De ouders hebben vaak geen geld en hebben criminele achtergronden, of ze zijn ooit in het drugscircuit gerold uit geldnood, en daar blijf je dan toch wel in.”*

Samenhang met andere thema's

Gebrek aan inkomen, scholing, gebroken en samengestelde gezinnen zijn van invloed op de keuze om soms, ook uit totale wanhoop en frustratie, over te gaan tot criminele activiteiten: *“kijkende naar de sociaal-economische klasse, het opleidingsniveau, het grote aantal tienermoeders, de buitenproportionele aantallen van verslaafden aan drugs en alcohol en daarbij het gebrek aan een gevoel van eigenwaarde en trotsheid, die verklaren ten dele de teloorgang van deze regio.”*

Beleidsadvies

Verbeteren kans op opleiding, werk en ondersteuning

Het belangrijkste beleidsadvies dat naar voren komt, is om criminaliteit niet-lonend en onaan-trekkelijk te maken en tegelijkertijd in te zetten op het verbeteren van de kansen op een opleiding, op werken, op opvoedondersteuning. Qua opleidings- en inkomensniveau gevarieerde wijken voor wat betreft hun bevolkingssamenstelling, worden hierbij als ondersteunend gezien.

Focussen op positieve veiligheid

Dit ligt in de lijn van de basisgedachte van positieve veiligheid, die weer aansluit bij die van brede welvaart: een focus op het stimuleren van opbouwende waarden in de samenleving, waaronder verbinding, empathie, vertrouwen, eigenaarschap en zorg (Schuilenburg & Van Steden, 2016).

3.5 Voorzieningenniveau en ondernemerschap

Deze pijler draait om het realiseren van een kwalitatief hoog voorzieningenniveau en nieuw ondernemerschap. Het doel is om de winkelclusters in diverse gebieden te versterken, de leefbaarheid te verbeteren, een toekomstbestendige winkelstructuur te creëren en het lokale ondernemerschap te bevorderen (Rijksoverheid, 2019).

Ook hier zijn eerst de indicatoren weergegeven in een tabel, waarna de kwalitatieve duiding volgt.

Tabel 7

Score op de indicatoren behorende bij het thema 'voorzieningenniveau en ondernemerschap'

THEMA	INDICATOR	JAAR NULMETING	BRON	MEEST NEGATIEVE SCORE IN PARKSTAD LIMBURG	PARKSTAD LIMBURG	PROVINCIE LIMBURG	NEDERLAND
Voorzieningen-niveau en ondernemerschap	Kwetsbaarheid aandeel winkels (zeer hoog risico)	2020	Locatus, bewerking RIGO	11,1%	4,6%	4,8%	3,3%
Voorzieningen-niveau en ondernemerschap	Kwetsbaarheid aandeel winkelvloeroppervlak	2020	Locatus, bewerking RIGO	3,2%	1,9%	3,6%	2,3%

Noot: Bron RIGO (2020), transformatieparkstad.nl

11,1% van de winkels in Voerendaal is zeer kwetsbaar. Gemiddeld is 4,6% van winkels in Parkstad Limburg kwetsbaar. Dit is ruim een procentpunt hoger dan in de rest van Nederland. Van het aandeel winkels in Landgraaf en Kerkrade heeft, volgens de Retail Risk Index, 20% of meer een hoog risico om te stoppen na één jaar. Ter vergelijking, in Nederland ligt het hoge risico op 17% (RIGO, berekeningen op basis van locatus, 2020).⁷ Binnen de Structuurvisie Ruimtelijke Economie Zuid-Limburg ligt de grootste opgave rondom het toekomstperspectief van stadsdeelcentra in onder andere Kerkrade (Geuting & Ploem, 2017). Een van de redenen van de kwetsbaarheid van retailers is volgens geïnterviewde experts de voorgeschiedenis van de regio: *"één grote werkgever in een regio is niet echt een stimulans voor ondernemerschap."*

Geïnterviewde experts geven aan dat in de retail het van groot belang is voor de levensvatbaarheid van de onderneming dat het retailconcept bij de tijd blijft – naast de keuze van de juiste locatie en omgeving. Hier wordt bij de begeleiding, welke geen onderdeel is van de Regio Deal, dan ook volop op ingezet. Waar het gaat om het stimuleren van ondernemerschap ligt de focus hiermee nog sterk op retail en detailhandel, mede doordat daarmee het voorzieningenniveau van de regio op peil gehouden wordt.. Voor zzp'ers, die hun eigen vraagstukken kennen op het gebied van onder andere marketing en bijblijven in het vakgebied, is nog weinig aandacht: *"aan het aantal winkels zit natuurlijk een bepaalde limiet; te veel winkels, dat kan de stad niet meer aan. Dan denk ik toch dat je het vooral in de zakelijke dienstverlening moet zoeken"*. Hierbij liggen volgens geïnterviewde experts, vooral voor ondernemers, waaronder zzp'ers die met creativiteit te maken hebben – zoals kunstenaars, ontwerpers, vormgevers en IT-ers, kansen in Parkstad Limburg.

**Van belang is dat
retailconcept bij
de tijd blijft**

⁷ Hoe hoger de Retail Risk Index, hoe hoger de kans dat een winkel stopt na één jaar (Locatus, 2020).

Leegstand winkelpanden is een uitdaging

Samenhang met andere thema's

Als het gaat om ondernemerschap, is het volgens de geïnterviewde experts het belangrijk te beseffen dat *"niet iedereen in is staat om 40 uur per week te werken, om een volwaardig inkomen te verdienen... We moeten niet altijd denken in kwantitatieve termen, het gaat ook om maatschappelijke meerwaarde."*

Ook staan in Parkstad Limburg niet alleen procentueel meer woningen leeg dan in de rest van Nederland. Ook als het gaat om leegstand van winkelpanden is er een uitdaging. Op dit moment worden winkelpanden herbestemd en krijgen zij een andere functie: *"we pakken leegstand van winkels aan door onder andere heel veel vierkante meters uit de markt te nemen, op te kopen en een andere functie te geven."*

Beleidsadvies

Zet in op de creatieve zakelijke dienstverlening

Het is belangrijk ondernemerschap breder te zien dan enkel winkels wat, in economisch beleid wat buiten de Regio Deal valt, reeds gebeurt. De aanbeveling is om daarnaast ook in te zetten op de creatieve zakelijke dienstverlening zoals ontwerpers, vormgevers en IT-ers. In Heerlen is hier reeds aandacht voor bij de herbestemming van de voormalige Philipsgebouwen op het bedrijventerrein C-Mill.

C-Mill Heerlen

"Onder het motto 'Leven in het park' bieden het terrein en de gebouwen ruimte aan creatieve en innovatieve bedrijven, ateliers, woon/werkcombinaties, onderwijs, cultuur, kantoren en leisure. Er zijn 80 bedrijven gevestigd, en er werken circa 700 mensen op C-Mill (september 2012). Vanuit de 'oude economie' hebben bedrijven als Argus Imaging, Oled Technologies en Comus zich er gevestigd. De 'new boys' op C-mill zijn internetbedrijven, designers, architecten, kunstenaars en theatergroepen."

Bron: <https://www.herbestemming.nu/projecten/c-mill-heerlen>

**Ambitie centrum
Heerlen om te
functioneren als
cultureel-economisch
uithangbord**

3.6 Centrumfunctie Heerlen

Heerlen is met 86.832 inwoners in 2019 de dichtstbevolkte gemeente van Parkstad Limburg (CBS, 2020a). De ontwikkeling van de binnenstad van Heerlen speelt een belangrijke rol binnen de Regio Deal. Deze pijler heeft als doel om van het centrum van Heerlen een compact, druk centrumgebied te maken met een divers aanbod aan winkel- en horecagelegenheden en groene openbare ruimte. Het centrum van Heerlen heeft de ambitie om te functioneren als cultureel-economisch uithangbord, om een stimulerende omgeving te zijn voor talentontwikkeling voor heel Parkstad Limburg, alsook een goed leefklimaat met bijpassende woonvormen te creëren (Rijksoverheid, 2019). Van deze pijler zijn geen kwantitatieve data beschikbaar. Er is dus volledig uitgegaan van de kwalitatieve duiding.

Afbeelding 3

Heerlen Centrumfunctie in Parkstad Limburg

Noot: bron www.veilighuisparkstad.nl

"Heerlen centrum is een gebied dat weer opnieuw in ontwikkeling is." De verwachting is dat met de Regio Deal binnen een aantal jaren een aantal mooie resultaten bereikt kunnen worden.

De afgelopen jaren is onder andere geïnvesteerd in het stedenbouwkundig project Maankwartier in het centrum van Heerlen, dat ruimte biedt voor wonen, detailhandel, horeca en kantoren (Benneker, 2020). Na het Maankwartier is onder andere Central Park Heerlen een project dat recent is goedgekeurd en binnenkort van start gaat. Het gaat hier om de herinrichting van

Schinkel Zuid. Dit is een gebied dat deels bestaat uit leegstaande kantoren en verloederde panden en waarbij er plaats wordt gemaakt voor meer groen, woningen en horeca. Binnen dit project wordt onder andere het gebied rondom het Parkstad Limburg Theater getransformeerd.

Verder speelt de reconstructie van het Burgemeester Van Grunsvenplein een belangrijke rol in de Regio Deal. In dit gedeelte komen bijna 100 nieuwe eengezinswoningen en appartementen, en voor het theater wordt een park gerealiseerd. Dit gebied ligt waar gemeente Heerlen het winkelcentrum de Plu heeft opgekocht en gesloopt.

Tevens wordt momenteel gekeken of Wonen Zuid 120 sociale huurwoningen in dit gebied kan gaan realiseren (Moonen, 2020). Naast de reconstructie van het Burgemeester Van Grunsvenplein wordt met behulp van de Regio Deal ook gewerkt aan de openbare ruimte ten behoeve van het middeleeuwse verleden (Landsfort Herle), en er wordt gewerkt aan de renovatie van het voormalige Rabobank-gebouw.

“Heerlen is een stad met een rauw randje. In Heerlen is meer mogelijk vergeleken met andere steden in Limburg, er is hier meer experimenteerruimte. Die rauwheid van Parkstad Limburg moet ook het handelsmerk worden van de regio. Er is ruimte om te experimenteren.”

3.7 Grensoverschrijdende samenwerking

De pijler grensoverschrijdende samenwerking heeft als doel het stimuleren van de ontwikkelingsmogelijkheden in het grensgebied van Parkstad Limburg en de StädteRegion Aachen. Dit betekent specifiek het benutten van kansen en het wegnemen van belemmeringen die burgers en het bedrijfsleven ondervinden bij wonen, werken, recreëren en cultuur beleven over de grens (Rijksoverheid, 2019).

De komende jaren wordt via de Regio Deal intensief ingezet langs vier hoofdlijnen: 1) het verder ontwikkelen van het functioneren van grensoverschrijdende arbeidsmarkt en onderwijs, 2) het ontwikkelen van economische samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijven, 3) het stimuleren van samenwerking rondom digitalisering/smart services en gerelateerde toepassingsgebieden als e-mobility, e-health en e-government, 4) het versterken van de euregionale identificatie van burgers en bedrijven via het organiseren/ondersteunen van grensoverschrijdende sensibiliseringsacties, uitwisselingsacties en manifestaties (Rijksoverheid, 2019).⁸ Op dit moment zijn er nog geen kwantitatieve data omtrent de indicatoren voor deze pijler.

Parkstad Limburg grenst aan de Duitse grens met de regio Heinsberg en de StädteRegion Aachen, die in 2017 ruim een half miljoen inwoners telt. Hiervan woont bijna de helft in de universiteitsstad Aken (Admin Stat, 2020).⁹ Er is regelmatig sprake van grensoverschrijdende mobiliteit om bijvoorbeeld te gaan winkelen. Het volgen van onderwijs aan weerszijde van de grens of grensoverschrijdende arbeid is echter nog altijd beperkt. In 2016 woont 1,7% van de werknemers in Zuid-Limburg in Duitsland: 36.800 werkenden pendelen vanuit Duitsland naar Nederland. De andere kant op zijn dit minder dan 10.000 werknemers (Laarman, 2019).

⁸ Diverse eerste projecten zijn ontwikkeld langs deze vier hoofdlijnen, zoals een project gericht op het verbeteren van de grensoverschrijdende mobiliteit d.m.v. een e-bike sharing system (zie Rijksoverheid, 2019, p. 15-16).

**Er zijn veel grens
gerelateerde belemme-
ringen en regionale
verschillen tussen beide
zijden van de grens**

Samenhang met andere thema's

Ondanks de geografische nabijheid zijn er veel grensbelemmeringen en regionale verschillen (Curvers & Willems, 2018). Zo ligt het werkloosheidspercentage in de Noordrijn-Westfaalse grensregio tussen 2012 en 2015 gemiddeld twee procent lager dan in de Nederlandse grensregio (Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeid, 2017). Tevens hebben in vergelijking met de Stadsregio Aken in de Nederlandse grensregio meer werknemers een tijdelijk contract, werken ze vaker deeltijd en is een hoger aandeel zelfstandig ondernemer (CBS & IT.NRW, 2015).

De beschikbare banen in sectoren die vaardigheden vragen die (deels) overeenkomen met de vaardigheden waarover de werknemers uit Zuid-Limburg beschikken, zijn beperkt. Dat betekent dat de sectorsamenstelling niet complementair is (Provincie Limburg, 2016; Weterings & Van Gessel-Dabekaussen, 2015).

Samenwerking op het gebied van grensoverschrijdend wonen kan een bijdrage leveren aan het in stand houden van het voorzieningenniveau in Parkstad Limburg. Momenteel wordt er gewerkt aan het bouwen van een campus voor 350 studenten aan de rand van de stad in Heerlen. Met een aantrekkelijk centrum en een goede (trein)verbinding tussen Heerlen en Aken zullen naar verwachting ook studenten uit Aken hier willen wonen, daar studentenhuisvesting in Aken een probleem is: *"Er zijn maar een paar appartementen in de binnenstad van Aken en die zijn echt duur."*

Beleidsadvies

Om te komen tot langdurige, grensoverschrijdende samenwerking is volgens geïnterviewde experts structurele investering nodig. Kortlopende samenwerkingsverbanden, leert de ervaring, vallen vaak direct na afloop van het programma uit elkaar.

Ontzorgen grensarbeiders

Om de grensoverschrijdende samenwerking te stimuleren binnen de pijler arbeidsmarkt en onderwijs, is ontzorgen van mensen belangrijk: *"Het gaat om een aantal dingen: om mensen te ontzorgen bij financieel-administratieve aangelegenheden; hoe zit het met belasting, hoe zit het met pensioen, met de ziektekosten, kinderbijslag?"* Hierbij spelen de GrensInfoPunt Aken-Eurode (GIP) en Servicepunt Grensoverschrijdende Arbeidsbemiddeling Kerkrade (SGA) al een belangrijke rol. Tijdens de Regio Deal wordt onder andere ingezet op het doorontwikkelen van het functioneren van het GIP en SGA (Rijksoverheid, 2019). GIP's geven onder andere informatie over de thema's grensoverschrijdend werken, wonen en studeren. Echter, onduidelijk is hoe doeltreffend de GIP en de SGA zijn in termen van klanttevredenheid en nazorg (Ten Doeschot et al., 2017). Nader onderzoek hiernaar en het oppakken van eventuele verbeterpunten kan de grensoverschrijdende samenwerking doen toenemen.

Verbeteren informatie vacatures over de grens

Een derde aanbeveling is het verbeteren van de informatie over vacatures over de grens. Het verbeteren van de samenwerking tussen het Uitvoeringsinstituut Werknemersverenigingen

8 StädteRegion Aachen bestaat uit de stad Aken, Alsdorf, Baesweiler, Eschweiler, Herzogenrath, Monschau, Stolberg en Würselen alsook de gemeenten Simmerath en Roetgen (StädteRegion Aachen, z.d.).

(UWV) en Agentur für Arbeit is hierbij een eerste stap. Geef ook studenten in een vroeg stadium van hun studie meer informatie over carrièremogelijkheden in de Euregio (Hooijen et al., 2017).

Inzicht in 'over de grens' gevraagde vaardigheden

Een vierde aanbeveling is het in kaart brengen van de vaardigheden die 'over de grens' gevraagd worden, zodat deze vaardigheden, bijvoorbeeld via omscholing, aangeleerd kunnen worden om zo grensoverschrijdende arbeid te stimuleren. De mismatch op de grensoverschrijdende arbeidsmarkt moet de basis van het beleid zijn.

Jeugd betrekken

Geïnterviewde experts vinden dat niet alleen volwassenen moeten worden gestimuleerd om ook over de grens te kijken, maar ook de jeugd: *"Het is belangrijk om zo vroeg mogelijk te beginnen: vanaf de basisschool. Leerlingen op basisscholen hebben minder problemen om met elkaar te praten in verschillende talen, er zijn niet zo veel obstakels. Als ze volwassen zijn, is het niet meer zo gemakkelijk om met elkaar in contact te komen."*

4. Conclusie

Parkstad Limburg staat voor de grote uitdagingen

Uit de nulmeting komt naar voren dat Parkstad Limburg voor grote uitdagingen staat. Armoede, ongezondheid, werkloosheid, leegstand en onveiligheid zijn in diverse buurten en wijken in Parkstad Limburg aan de orde van de dag. De problematiek en de achterstand ten opzichte van het gemiddelde van Limburg is groot en wordt overgedragen van generatie op generatie. Parkstad Limburg heeft middels de Regio Deal de ambitie een duurzame, vitale en levenskrachtige regio te zijn, waarbij de achterstandspositie ten opzichte van het gemiddelde van de provincie Limburg en Nederland is ingelopen.

De structureel jaarlijkse monitoring van de Regio Deal biedt inzicht in de doelmatigheid, doeltreffendheid en impact van het Regio Deal. Door middel van die jaarlijkse monitoring kunnen verbindingen worden gelegd tussen de projecten en initiatieven die binnen het kader van de Regio Deal worden opgezet, de projectresultaten en het resultaat op het hogere doel: het verkleinen van de achterstandspositie van Parkstad Limburg en het vergroten van de brede welvaart in de regio. Doordat Neimed verbonden is aan de drie Limburgse kennisinstellingen, kan vanuit de kennisinfrastructuur bijgedragen worden aan het structureel onderzoeken en agenderen van genoemde beleidsterreinen.

Uit de nulmeting komt naar voren dat enkele buurten en wijken in Parkstad Limburg beduidend kwetsbaarder zijn dan andere buurten en wijken in de regio. Deze bevinding benadrukt dat analyses op buurt- en wijkniveau noodzakelijk zijn voor een efficiënte gebiedsgerichte aanpak. Gezien de samenhang tussen diverse opgaven dient hierbij te worden ingezet op een integrale aanpak. Zo hangt gezondheid samen met schoolprestaties en arbeidsparticipatie. Ook adviseren de experts een focus op de jeugd bij alle pijlers van de Regio Deal. Met een focus op de jeugd wordt de basis gelegd voor een structurele verbetering.

Focus op jeugd bij alle pijlers Regio Deal

Uit de expertinterviews en focusgroepen met experts komt verder naar voren dat nog niet elke initieel voorgestelde indicator een even goed beeld geeft van de uitdagingen waar Parkstad Limburg voor gesteld wordt. Bij het thema armoede adviseren de experts om te focussen op het aandeel huishoudens rond of onder het sociaal minimum. Dat geeft volgens hen een beter beeld van de omvang van het armoedeprobleem binnen Parkstad Limburg dan de overige indicatoren.

Bij het thema gezondheid missen ze de concentratie op de jeugd binnen de kwantitatieve gegevens. Juist om intergenerationele mobiliteit van sociaal-economische problematiek te verminderen, dient volgens experts ingezoomd te worden op de jeugd. Zij raden daarom aan om ook de indicatoren 'aantal vroeggeboorten' en 'aandeel baby's met een laag geboortegewicht' mee te nemen.

Waar het gaat om onderwijs en arbeidsmarkt, ligt nu de nadruk op het arbeidsaanbod. Middels opleidingsniveau wordt getracht een beeld te schetsen van de aanwezige competenties bij de beroepsbevolking. Experts missen bij de indicatoren de vraagkant van arbeid. Zij zien graag ook in kaart gebracht welke competenties worden gevraagd, hoeveel vacatures er zijn ten opzichte van het totaal aantal beschikbare banen, en hoe groot het aandeel is van zzp'ers in de beroepsbevolking. Als het gaat om het arbeidsaanbod, zien experts het als zinvol om ook in beeld te hebben hoe inwoners invulling geven aan levenslang leren.

Van de pijlers grensoverschrijdende samenwerking en centrumfunctie Heerlen zijn geen kwantitatieve indicatoren in beeld. Het advies is om nader onderzoek te doen naar de kwantitatieve gegevens die beschikbaar zijn om de voortgang op deze pijlers structureel te monitoren.

Literatuurlijst

Aalders, R., Hardeman, S., Raspe, O., Van Bavel, B., Van der Lippe, T., & Philips, R. (2021, 27 maart). *Laat herstel brede welvaart niet weer tien jaar duren*. RaboResearch.

Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeid. (2017, 30 januari). *Grenzen slechten, regio's verbinden, mensen bewegen: Rapportage Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeid*.
https://vng.nl/sites/default/files/publicaties/2017/170126_rapport_met_actie_agenda_embargo.pdf

AdminStat. (2020). *Maps, analysis and statistics about the resident population*.
<https://ugeo.urbistat.com/AdminStat/en/de/demografia/popolazione/stadtereion-aachen--einschl--stadt-aachen-/5334/3>

Benneker, F. (2020, 23 juli). *Vijf nieuwe bedrijven nemen hun intrek in Heerlens Maankwartier*. De Limburger.
https://www.limburger.nl/cnt/dmf20200723_00169139/vijf-nieuwe-bedrijven-nemen-hun-intrek-in-heerlens-maankwartier

Bock, B., De Groot, H., Hospers, G., Van Leeuwen, E., & Cörvers, F. (2019, oktober). *Land in samenhang: Krimp en regionale kansengelijkheid*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Platform31.
<https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2019/10/31/land-in-samenhang---krimp-en-regionale-kansengelijkheid/essaybundel-land-in-samenhang-krimp-en-regionale-kansengelijkheid.pdf>

Borghans, L., Van der Velden, R. K. W., Büchner, C. I. R., Coenen, J. B., & Meng, C. M. (2008, 1 januari). *Het meten van onderwijskwaliteit en de effecten van recente onderwijsvernieuwingen: Deelonderzoek uitgevoerd door Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde, Universiteit Maastricht* [Kamerstuk, 31007 nr. 9]. Parlementair Onderzoek Onderwijsvernieuwingen.
<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31007-9.html?zoekcriteria=?zkt=Eenvoudig&pst=&vrt=vergaderjaar+2007-2008%2c+31+007%2c+nr.+9&zkd=InDeGeheleText&dpr=AfgelopenDag&spd=20111122&epd=20111123&sdt=DatumBri>

Büchner, C. I., Cörvers, F., Traag, T., & Van der Velden, R. K. (2012). *How do education, cognitive skills, cultural and social capital account for intergenerational earnings persistence? Evidence from the Netherlands*. ROA Research Memorand.
<https://doi.org/10.26481/umaror.2012007>

CBS. (2020a, 18 augustus). *Bevolkingsontwikkeling; levend geboren, overleden en migratie per regio [Dataset]*.
<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37259ned/table?ts=1594716677170>

CBS. (2020b, 4 september). *Kwart bevolking ziet drugsgebruik of drugshandel in eigen buurt*.
<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/36/kwart-bevolking-ziet-drugsgebruik-of-drugshandel-in-eigen-buurt>

CBS. (2020c, 20 november). *Bevolking op 1 januari; leeftijd, geboorteland en regio* [Dataset]. <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/70648ned/table?ts=1621349063417>

CBS, & IT.NRW. (2015). *De arbeidsmarkt in de grensregio's van Nederland en Noordrijn-Westfalen*. CBS; IT.NRW.

Consolazio, D., Koster, A., Sarti, S., Schram, M. T., Stehouwer, C. D. A., Timmermans, E. J., Wesselius, A., & Bosma, H. (2020). Neighbourhood property value and type 2 diabetes mellitus in the Maastricht study: A multilevel study. *PlosOne*, 15(6), Artikel 0234324.

Cörvers, F. (2019). De regionale arbeidsmarkten van het randland: Eenheid in verscheidenheid. In B. Bock, H. de Groot, G. Hospers, E. van Leeuwen, & F. Cörvers (Reds.), *Land in samenhang. Krimp en regionale kansengelijkheid* (pp. 88-110). Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; Platform 31.

Curvers, N., & Willems, L. (2018, april). *Op zoek naar de Euregio-factor*. GGD Zuid Limburg.

De Boeck, A. (2019). Slachtofferschap onder adolescenten: risicokenmerken, context en relatie met welbevinden. In S. Pleysier, J. Put, J. Siongers, B. Spruyt, & L. Bradt (Reds.), *Jongeren in cijfers en letters 4* (pp. 181-203). Acco.

De Vries, R. (2021). Essay Positieve veiligheid. *Binnenlands Bestuur*, 19(42), 18-21.

De Witte, K., Cabus, S., Groot, W., & Maassen-van de Brink, H. (2014). *Voortijdig schoolverlaten: Rapportage van TIER/Platform31*. TIER; Platform31.

https://www.platform31.nl/uploads/media_item/media_item/23/81/voortijdig_schoolverlaten-1400572255.pdf

Diris, R., & Schils, T. (2017). *Voortijdig schoolverlaten in Zuid-Limburg: Analyse van risicofactoren*. Maastricht University.

Eichelsheim, V. (2019). Crimineel gedrag over de levensloop én over generaties: De rol van het gezin. *Tijdschrift voor Criminologie*, 61(2), 132-147.

<https://doi.org/10.5553/TvC/0165182X2019061002002>

Geuting, E., & Ploem, H. (2017). *Definitief ontwerp structuurvisie ruimtelijke economie Zuid-Limburg*. Stec Groep.

<https://openarchivaris.nl/blob/d1/97/93dc534159a851fe96ab044a61fd.pdf>

Groot, I., De Graaf-Zijl, M., Hop, P., Kok, L., Fermin, B., Ooms, D., & Zwinkels, W. (2008). *De lange weg naar werk: Beleid voor langdurig uitkeringsgerechtigden in de WW en de WWB* (SEO-rapport, Nr. 2007-82). Raad voor Werk en Inkomen.

http://www.seo.nl/binaries/publicaties/rapporten/2007/2007_82.pdf

Hoekveld, J. J. (2014). *Urban decline within the region: Understanding the intra-regional differentiation in urban population development in the declining regions Saarland and Southern-Limburg* [Thesis, AISSR].

Hoff, S., Van Hulst, B., Wildeboer Schut, J. M., & Goderis, B. (2019, 3 september). *Armoede in kaart 2019*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

<https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaart2019/assets/pdf/armoedeinkaart2019.pdf>

Hoff, S., Wildeboer Schut, J., Goderis, B., & Vrooman, C. (2016, september). *Armoede in kaart 2016*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaart2016/assets/pdf/armoede_in_kaart_2016-SCP.pdf

Hooijen, I., & Cörvers, F. (2020). *Living preferences of STEM workers in a high-tech business park of a peripheral region*. Maastricht University; GSBE Research Memoranda.

Hooijen, I., Meng, C., Reinold, J., & Siegel, M. (2017). Competition for talent: Retaining graduates in the Euregio Meuse-Rhine. *European Planning Studies*, 25(12), 2212–2231.

<https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1354976>

Janssen, L. H. J. M., Okker, V. R., & Schuur, J. (2006). *Welvaart en leefomgeving: Een scenariostudie voor Nederland in 2040*. Centraal Planbureau; Milieu- en Natuurplanbureau; Ruimtelijk Planbureau.

<https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/500082001.pdf>

Jansen, M., Burhenne, K., Willeboordse, M., Simons, A., & Van Schayck, O. (2019, april). *De gezonde basisschool van de toekomst: Van leer- naar leefschoon*. Provincie Limburg.

<https://www.degezondebasisschoolvandetoekomst.nl/upload/1902712gezondebasisschoolvandetoekomst-DEF.pdf>

Jansen, M., & Meesters, R. (2018). *Rapportage nulmeting en monitoring: Sociale agenda provincie Limburg 2018*. Provincie Limburg.

Jansen, M., & Kuppens, E. (2015, 1 september). *Op zoek naar de Limburg-factor: De gezondheidssituatie in Limburg onderzocht en verklaard*. GGD Zuid Limburg.

https://limburg.lhv.nl/sites/default/files/content/limburg_lhv_nl/uploads/content/rapportage_op_zoek_naar_de_limburg-factor_1.pdf

Künn, A., Poulissen, D., & De Grip, A. (2020a, 21 juni). *Profielchets uitkeringsafhankelijke inwoners in Limburg*. ROA.

<https://doi.org/10.26481/umarof.2020005>

Künn, A., Poulissen, D., & De Grip, A. (2020b, 16 december). *Profielchets bijstandsontvangers Heerlen: Complexiteit van de problematiek en reïntegratiekansen*. ROA.

<https://doi.org/10.26481/umarep.2020003>

Laarman, M. (2019, 22 maart). *Zuid-Limburg regio met meeste grenspendelaars*. 1limburg.
<https://www.1limburg.nl/zuid-limburg-regio-met-meeste-grenspendelaars>

Lam, H., Jansen, M., Van de Kraats, C., & Ravesteijn, B. (2021). *Persoonlijk inkomen*. KansenKaart.
<https://kansenkaart.nl/maps/persoonlijkinkomen#6.74/52.223/5.331>

Levels, M., Dicks, A., & De Grip, A. (2020, 30 juni). *Neet aan 't werk, neet op sjoël, neet op training: NEET in Limburg in 2020: Beschrijving, bepaling en beleidsadvies*. ROA.
<https://doi.org/10.26481/umarof.2020004>

Locatus. (2020). *Kansen en risico's voor winkels in beeld*.
<https://adoc.pub/kansen-en-risico-s-voor-winkels-scherp-in-beeld-retail-risk-.html>

Molenaar, J., Scheefhals, Z., De Vries, E., & Struijs, J. (2020, november). *Monitor kansrijke start 2020*. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.
https://www.rivm.nl/sites/default/files/2021-01/Monitor_Kansrijke_Start_2020_FINAL_TG_bev.pdf

Moonen, F. (2020). *Nieuw project Heerlen: Central Park*. 1Limburg.
<https://www.1limburg.nl/nieuw-project-heerlen-central-park?context=section-1>

Parkstadmonitor. (2020). *Over de parkstadmonitor*.
<https://parkstad-limburg.buurtmonitor.nl/>

Planbureau voor de Leefomgeving. (z.d.). *Achtergrondinformatie over de regio deals*.
<https://www.pbl.nl/brede-welvaart-in-de-regio/achtergrondinformatie-regio-deals>

Planbureau voor de Leefomgeving, & CBS. (2019). *Regionale bevolkings- en huishoudensprognose*.
<https://themasites.pbl.nl/o/regionale-bevolkingsprognose/>

Provincie Limburg. (2016). *Actieplan grensoverschrijdend leren en werken 2016-2019*. Provincie Limburg.
https://www.limburg.nl/publish/pages/736/actieplan_grensoverschrijdend_leren_en_werken.pdf

Raad voor Volksgezondheid en Samenleving. (2021, 7 april). *Een eerlijke kans op gezond leven*.
<https://www.raadrvs.nl/binaries/raadrvs/documenten/publicaties/2021/4/7/een-eerlijke-kans-op-gezond-leven/Advies+Een+eerlijke+kans+op+gezond+leven.pdf>

Raspe, O., Content, J., & Thissen, M. (2019, 20 augustus). *Brede welvaart en regionale ontwikkelingen*. Planbureau voor de Leefomgeving.
<https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2019-brede-welvaart-en-regionale-ontwikkelingen-3796.pdf>

RIGO (z.d). *Transformatiepark*.
<https://www.transformatieparkstad.nl>

Rijksoverheid. (z.d.). *Krimpgebieden en anticipeergebieden*.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bevolkingsdaling/krimpgebieden-en-anticipeergebieden>

Rijksoverheid. (2019, 15 juli). *Regio deal parkstad Limburg*.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/regio-deals/documenten/kamerstukken/2019/07/15/regio-deal-parkstad-limburg>

Schopf, A., & De Witte, H. (2019). De vergelijking van werklozen en baanonzekereren naar welzijn en gezondheid: Een systematisch literatuuroverzicht. *Gedrag en Organisatie*, 32(1), 38-63.

https://www.researchgate.net/publication/337012026_De_vergelijking_van_werklozen_en_baanonzekereren_naar_welzijn_en_gezondheid_een_systematisch_literatuuroverzicht_Comparing_health_and_well-being_of_the_unemployed_and_job_insecure_employees_A_systematic

Schrijver, I., Hooijen, I., & Van Bilsen, D. (2021, mei). *Hoe brede welvaart te meten?* Neimed.

<https://www.neimed.nl/sites/neimed.nl/files/Hoe%20brede%20welvaart%20te%20meten.pdf>

Schuilenburg, M., & Van Steden, R. (2016). Positieve veiligheid: Een inleiding. *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 6(3), 3-18.

<https://doi.org/10.5553/TCC/221195072016006003001>

Schwartz, T., Luiten, W., & Kok, L. (2021, juli). *Gezondheidsproblemen personen met een lage sociaal-economische status*. SEO Economisch Onderzoek.

<https://25cjk227xfsu3mkyfg1m9xb7-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2021/01/2021-07-Gezondheidsproblemen-personen-met-een-lage-sociaal-economische-status.pdf>

Servaas, L., Weerman, F., & Fischer, T. (2021, maart). *Risico-, versterkende en beschermende factoren voor crimineel gedrag: Een literatuuronderzoek naar de wetenschappelijke stand van zaken*. Erasmus Universiteit.

<http://hdl.handle.net/1765/135248>

StädteRegion Aachen. (z.d.). *Über die StädteRegion Aachen*.

<https://www.staedtereion-aachen.de/de/navigation/staedtereion/>

Stoffers, J. (2016). *Employability, werkend perspectief voor de middengroep op de arbeidsmarkt [Employability, a new perspective for the middle group in the labor market]*. Heerlen: Zuyd Research.

Te Grotenhuis, H., & Dronkers, J. (1989). Enkele gevolgen van werkloosheid en arbeidsongeschiktheid in de verzorgingsstaat: Ongelijke onderwijskansen van kinderen. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 15(4), 634-651.

<https://ugp.rug.nl/ast/article/download/23392/20847>

Ten Doeschot, F., Esselink, R., Ten Hove, R., & Lenderink, T. (2017, 1 december). *Eenheid in verscheidenheid!? Evaluatie informatiestructuur voor grensgangers tussen Nederland, Duitsland en België*. I&O Research.

<https://www.kennisplatformwerkeninkomen.nl/binaries/kwi/documenten/rapporten/2018/06/01/eenheid-in-verscheidenheid-evaluatie-informatiestructuur-voor-grensgangers-tussen-duitsland-nederland-en-belgie/1%260+research+rapportage-eenheid-in-verscheidenheid-evaluatie-informaties....pdf>

Ter Weel, B., De Jong, G., & Muilwijk-Vriend, S. (2019, december). *Sociale ongelijkheid in Nederland*. SEO Economisch Onderzoek.

<https://25cjk227xfsu3mkyfg1m9xb7-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2020/07/2019-07-Sociale-ongelijkheid-in-Nederland.pdf>

Tierolf, B., Gilsing, R., & Steketee, M. (2017, februari). *Kinderen in tel: Het leven en de ontwikkeling van kinderen tussen 2013 en 2015*. Verwey-Jonker Instituut.

https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2020/11/214044_KIT_2016.pdf

Van Engelshoven, I. (2021, 12 februari). *Voortgang aanpak voortijdig schoolverlaten* [Kamerstuk]. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/vsv/documenten/kamerstukken/2021/02/12/voortgang-aanpak-voortijdig-schoolverlaten>

Varekamp, I., Knijn, T., Bos, P., & Van Wel, F. (2014). Psychosocial factors predicting job search behaviour of long-term welfare recipients in the Netherlands. *European Journal of Social Security*, 16(4), 347–370.

<https://doi.org/10.1177/138826271401600404>

Weterings, A., & Van Gessel-Dabekaussen, G. (2015, juli). *Arbeidsmarkt zonder grenzen*. Planbureau voor de Leefomgeving; CBS.

https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/PBL_CBS_2015_Arbeidsmarkt_zonder_grenzen_1759.pdf

Weterings, A., & Verwoerd, L. (2020, 9 september). *Verkennen waar wat werkt: Vormgeven aan lerend en adaptief beleid*. Planbureau voor de Leefomgeving.

<https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2020-verkennen-waar-wat-werkt-4131.pdf>

Van Zandvoort, R. (2021, 12 juli). *Rapport Economische ontwikkelingen in Parkstad Limburg 2011-2020*. Etil Research Group

Bijlage 1: Het consortium monitoring Regio Deal Parkstad Limburg

---

Stichting Neimed is door de Stadsregio Parkstad gevraagd de structurele monitoring en evaluatie van de Regio Deal Parkstad Limburg uit te voeren. Het doel van deze evaluatie en monitoring is om de effecten van Regio Deal in kaart te brengen en nader te duiden. Hierbij maakt Neimed gebruik van de door RIGO, Research en Advies aangeleverde kwantitatieve data en aanvullend kwalitatief onderzoek, dat Neimed zelf uitvoert. Het structureel weergeven en interpreteren van de resultaten van het uitgevoerde programma biedt stakeholders de kans te leren op basis van de feedback en daarmee de impact van de Regio Deal zo groot mogelijk te maken.

Stichting Neimed is een sociaal-economisch kenniscentrum en een samenwerkingsverband van de Open Universiteit, Zuyd Hogeschool en de Universiteit Maastricht (ITEM, ROA). In het bestuur participeren vertegenwoordigers van de Limburgse kennisinstellingen. Neimed vormt een kennisknooppunt gericht op structurele kennisbundeling, kennisontwikkeling en kennisdeling rondom sociaal-economische vraagstukken. Neimed levert een bijdrage aan kennisontwikkeling en -deling gericht op het verhogen van de kwaliteit van (samen)leven en de kansen voor (door) ontwikkeling van de regio. Om passend beleid te kunnen maken, hebben (regionale) beleids-makers naast data ook duiding nodig wat deze data betekenen. Het gaat dan veelal om achtergrondinformatie, verklaringen omtrent de aard van afwijkingen ten opzichte van landelijke trends en advies over de beleidsmatige vertaling daarvan.

Stadsregio Parkstad is de bestuurlijke samenwerking tussen Beekdaelen, Brunssum, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Simpelveld en Voerendaal. De Regiodeal valt onder het programmabureau en enkel de programmalijn Sociaal economische structuurversterking binnen de regio deal valt onder de bestuurscommissie SES. De uitvoering van de Regio Deal wordt gefaciliteerd door het regiobureau.

RIGO, research en advies, gevestigd in Amsterdam, is een onafhankelijk onderzoeks- en adviesbureau op het gebied van wonen en de leefomgeving. Zij leveren in opdracht van de Stadsregio Parkstad de kwantitatieve data op de aangegeven SES-indicatoren.

Bijlage 2: Overzicht deelnemers expertinterviews, focusgroepen en discussiegroepen

NAAM	ORGANISATIE	FUNCTIE	PIJLER	DATUM INTERVIEW
Maria Jansen	Maastricht University, GGD Zuid Limburg	Hoogleraar Populatiegericht Gezondheidsbeleid aan de Universiteit Maastricht en programmaleider van de Academische Werkplaats Publieke Gezondheid Limburg	Sociaal-economische structuurversterking (jeugd en gezondheid)	Juli 2020
Esther Zenden- van Beek	Gemeente Landgraaf	Consulent specialisatie jeugd	Sociaal-economische structuurversterking (jeugd)	Juli 2020
Jol Stoffers	Open Universiteit, Zuyd Hogeschool & Neimed	Hoogleraar en lector Employability, tevens wetenschappelijk directeur Neimed	Sociaal-economische structuurversterking (onderwijs en arbeidsmarkt)	Augustus 2020
Frank Cörvers	Research Centre for Education and the Labour Market (ROA) en GSBE, Maastricht University/ Tilburg University/aangesloten bij CAOP/Neimed/ITEM/ Netspar	Hoogleraar Demografische transitie, Menselijk Kapitaal en Werkgelegenheid	Sociaal-economische structuurversterking (onderwijs, arbeidsmarkt en grensoverschrijdende samenwerking)	Augustus 2020
Jan Rademaker	Stadsregio Parkstad Limburg	Strategisch adviseur / Programmamedewerker	Woningaanbod en leefbaarheid	Juli 2020
Suzanne Lipsch	Stadsregio Parkstad Limburg	Programmamanager wonen en herstructurering	Woningaanbod en leefbaarheid	Juli 2020
Wim Hazeu	Wonen Limburg	Bestuurder	Woningaanbod en leefbaarheid	Augustus 2020
Roger Hoevels	Provincie Limburg, gemeente Kerkrade	Beleidsadviseur Wonen & Leefomgeving Provincie Limburg, coördinator regio Midden-Limburg en coördinator Aanvalsplannen Veiligheid gemeente Kerkrade	Veiligheid	Augustus 2020
Marcel van Kasteren	Starters Centrum Limburg	Ondernemersadviseur	Voorzieningenniveau en ondernemerschap, centrum-functie Heerlen	Augustus 2020
Leonie Kuipers	Stichting Streetwise	Projectleider	Voorzieningenniveau en ondernemerschap, centrum-functie Heerlen	Augustus 2020
René Roelofsen	Gemeente Heerlen	Opdrachtgever voor alle projecten binnen Heerlen Centrum	Centrumfunctie Heerlen	Augustus 2020
Markus Terrode	StädteRegion Aachen	Wethouder onderwijs, jeugd en structurele ontwikkeling	Grensoverschrijdende samenwerking	Augustus 2020

NAAM	ORGANISATIE	FUNCTIE	THEMA	DATUM FOCUSGROEP
Trudie Schils	MILE, Universiteit Maastricht	Hoogleraar Onderwijseconomie en programmamanager van de Educatieve Agenda Limburg	Armoede, Gezondheid, Onderwijs, Arbeidsmarkt	April 2021
Jol Stoffers	Open Universiteit, Zuyd Hogeschool & Neimed	Hoogleraar Employability	Armoede, Gezondheid, Onderwijs, Arbeidsmarkt	April 2021
Maria Jansen	Maastricht University, GGD Zuid Limburg	Hoogleraar Populatiegericht Gezondheidsbeleid aan de Universiteit Maastricht en programmeur van de Academische Werkplaats Publieke Gezondheid Limburg	Armoede, Gezondheid, Onderwijs, Arbeidsmarkt	April 2021
Annemarie Künn	Research Centre for Education and the Labour Market (ROA), Maastricht University	Associate professor Lifelong Learning & employability	Armoede, Gezondheid, Onderwijs, Arbeidsmarkt	April 2021

NAAM	ORGANISATIE	FUNCTIE	THEMA	DATUM DISCUSSIEGROEP
Yvonne Bemelmans	Gemeente Heerlen en Economische Samenwerking Zuid-Limburg	Programmamanager Onderwijs en Arbeidsmarkt	Armoede, Gezondheid, Onderwijs, Arbeidsmarkt	Mei en juni 2021
Wim Horsch	Stichting Voortgezet Onderwijs Parkstad Limburg	Senior adviseur executive board	Armoede, Gezondheid, Onderwijs, Arbeidsmarkt	Mei en juni 2021
Mandy Leurs	GGD Zuid Limburg	Onderzoeker en epidemioloog	Armoede, Gezondheid, Onderwijs, Arbeidsmarkt	Mei en juni 2021

Bijlage 3: Achtergrondinformatie Stadsregio Parkstad Limburg

Parkstad Limburg, de voormalige mijnregio in Zuidoost-Limburg, is een bestuurlijk samenwerkingsverband sinds 1999. De gemeenten Beekdaelen, Brunssum, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Simpelveld en Voerendaal vormen samen Parkstad Limburg. Op 1 januari 2020 telt de regio 257.069 inwoners (CBS, 2021a).¹⁰ *"Samenwerken heeft in Parkstad Limburg een veel langere geschiedenis. Die stamt uit de tijd dat de achttien gemeenten in de Oostelijke Mijnstreek een alles-overheersend gemeenschappelijk belang hadden: de mijnindustrie optimaal faciliteren. En de regio één van de welvarendste regio's van het land was. Nu is samenwerken nodig om de achterstanden, veroorzaakt door de mijnsluitingen aan te pakken, de complexe vraagstukken rondom krimp het hoofd te bieden en de grote transitievraagstukken op te pakken."*

Parkstad Limburg bestaat uit een verwevenheid tussen stedelijke gebieden en landelijke gebieden. De zuidelijke regio grenst aan de oostzijde met Duitsland: van Aken tot Selfkant (zie figuur 1).

Figuur 1
Gemeenten Stadsregio Parkstad Limburg

¹⁰ Het inwoneraantal per gemeente in 2020 is als volgt: Beekdaelen 35.938, Brunssum 27.821, Heerlen 87.086, Kerkrade 45.749, Landgraaf 37.445, Simpelveld 10.555 en Voerendaal 12.475 inwoners (CBS, 2020c).

Noot: Stadsregio Parkstad Limburg

Begin 20e eeuw ontwikkelt de regio zich, door de mijnindustrie, tot een van de meest welvarende gebieden in Nederland. Dit verandert echter met de sluiting van de mijnen in de jaren zestig. Deze sluiting resulteert onder andere in hoge werkloosheid (Cörvers, 2019). Tot de jaren negentig groeide de bevolking in de meeste gemeenten in Parkstad Limburg. De combinatie van een negatief geboorteoverschot sinds de jaren negentig en, in de meeste gemeenten, een negatief vestigingsoverschot heeft echter geleid tot een negatieve bevolkingsontwikkeling in Parkstad Limburg (CBS, 2020a).¹¹

Parkstad Limburg behoort door de sterke bevolkingsdaling tot één van de negen krimpgebieden in Nederland (Rijksoverheid, z.d.). Demografische krimp is een daling in het inwonersaantal (bevolkingskrimp) en/of het aantal huishoudens (huishoudenskrimp). In de gemeenten Kerkrade en Brunssum wordt bijvoorbeeld een afname van de bevolking verwacht van 14% tussen 2018-2050. In de gemeenten Voerendaal en Brunssum wordt daarnaast een huishoudenskrimp verwacht van 12% tussen 2018-2050 (Planbureau voor de Leefomgeving & CBS, 2019).

Een krimpregio kenmerkt zich onder andere door een hoger vertrek, vaak voornamelijk van jongeren en hoogopgeleiden, een lager vestigingsgedrag en door vergrijzing (het aandeel personen die 65 jaar en ouder zijn) van de bevolking (Bock et al., 2019; Cörvers, 2019; Hooijen & Cörvers, 2020). Waar 19% van de Nederlandse bevolking 65 jaar en ouder is, ligt dit percentage in de meeste gemeenten in Stadsregio Parkstad Limburg boven de 25% in 2019. Het aandeel personen boven de 65 jaar fluctueert per buurt. Bijvoorbeeld, in Landgraaf, in buurt Waubach wonen relatief veel ouderen, terwijl het aandeel 65 jaar en ouder in buurt Parkheide zeer laag is in 2019. (RIGO, berekeningen op basis van microdata van het CBS, 2019).

De huidige demografische compositie in Parkstad Limburg resulteert onder andere in een afname van het aantal leerlingen, een krimpende potentiële beroepsbevolking en beïnvloedt onder andere het voorzieningenniveau en de leefbaarheid in de wijken. Beïnvloed door de sociaal-economische situatie na de mijnsluiting en de negatieve bevolkingsontwikkeling na de jaren negentig kampt de regio tot op de dag van vandaag met een meervoudige opgave betreffende achterstanden in de sociaal-fysieke leefomgeving en de ruimtelijk-economische structuur (Bock et al., 2019; Hoekveld, 2014).

¹¹ In de gemeenten Heerlen en Kerkrade is er sprake van een positief vestigingsoverschot in 2019. Dat betekent dat er in 2019 meer mensen naar deze gemeenten verhuizen dan dat er vertrekken (CBS, 2020a).